

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Sex i skolan

– En textanalys av styrdokument och läromedels syn på
sexualundervisning och sexualitet

Av: Håkan Glimhage & Pär Melander

Kurs: LAU 370

Handledare: Kerstin Sundman

Examinator: Tiiu Soidre

Rapportnummer: HT07-2450-01

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Sex i skolan - En textanalys av styrdokument och läromedels syn på sexualundervisning och sexualitet

Författare: Håkan Glimhage & Pär Melander

Termin och år: Ht 07

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Sundman Kerstin

Examinator: Tiiu Soidre

Rapportnummer: HT07-2450-01

Nyckelord: Sexualundervisning 1962-2007. Sex- och samlevnad 1962-2007. Styrdokument. Läromedel. Svensk grundskola. Högstadium.

Sammanfattning:

Sexualundervisningen har idag, ht 2007, blivit starkt ifrågasatt. RFSU och fackliga representanter ställer sig frågande om lärare är kapabla att undervisa i sex- och samlevnad. Vi ställer oss frågande om styrdokument, i dåtid som nutid, kräver undervisning i sex- och samlevnad och om dessa eventuella krav uppfylls av läromedel i de ämnen som eventuellt berörs av ställda krav. Vår undersökning är en hermeneutisk textanalys av styrdokument och läromedel som på olika sätt behandlar eller ska behandla sex- och samlevnad på högstadiet. Vi har undersökt hur sexualitet förmedlats i läromedel utifrån styrdokument och hur detta förändrats från då grundskolan initierades 1962 fram till idag. Vi har i vår undersökning funnit en utveckling i läromedel förenlig med tiden och framförallt den lagstiftning som skett under senare delen av 1900-talet. Vi har även funnit att det är vanligt att läromedel inte samstämmer med styrdokument och de krav som ställs på dem. Det förekommer även att styrdokument inte korrelerar med andra styrdokument. Studien vi genomfört och de resultat vi funnit är av betydelse för läraryrket då vi anser att det finns två sidor av problematiken kring lärares kompetens. Dels frågan om huruvida lärare besitter kompetensen att undervisa i sex- och samlevnad men även om lärare har tillgång till ett adekvat studiematerial i skolan lämpat för sexualundervisning i skolan. Vår undersökning behandlar den andra delen av denna problematik, det vill säga det studiematerial som främst ska utgöras utav läromedel.

Innehållsförteckning

1.0 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	1
1.1 METOD	1
1.2 URVALSPRINCIPER	3
1.3 AVGRÄNSNINGAR	4
1.4 DISPOSITION	4
2.0 TEORI	5
2.1 SEXUALITET	5
3.0 KONTEXT	7
4.0 PERIOD 1	9
4.1 LGR 62	9
4.2 KURSPLANEN I BIOLOGI FÖR GRUNDSKOLAN 1962	9
4.3 BOK I BIOLOGI FRÅN 1963	9
4.4 BOK I BIOLOGI FRÅN 1965	10
4.5 KURSPLAN I KRISTENDOMSKUNSKAP FÖR GRUNDSKOLAN 1962	10
4.6 BOK I KRISTENDOMSKUNSKAP 1963	10
4.7 BOK I KRISTENDOMSKUNSKAP 1966	10
4.8 ANALYS PERIOD 1	11
5.0 PERIOD 2	13
5.1 LGR 69	13
5.2 KURSPLANEN I BIOLOGI UTIFRÅN LGR 69	13
5.3 BOK I BIOLOGI FRÅN 1971	13
5.4 BOK I BIOLOGI FRÅN 1974	14
5.5 BOK I BIOLOGI FRÅN 1978	14
5.6 ANALYS PERIOD 2	15
6.0 PERIOD 3	17
6.1 LGR 80	17
6.2 KURSPLAN FÖR NATURORIENTERADE ÄMNER UTIFRÅN LGR 80	17
6.3 BOK I BIOLOGI FRÅN 1981	17
6.4 BOK I BIOLOGI FRÅN 1986	18
6.5 BOK I BIOLOGI FRÅN 1993	18
6.6 KURSPLAN FÖR SAMHÄLLSORIENTERANDE ÄMNER FÖR GRUNDSKOLAN 1980	19
6.7 BOK I SAMHÄLLSKUNSKAP FRÅN 1981	19
6.8 BÖCKER I SAMHÄLLSORIENTERANDE ÄMNER FRÅN 1987-1989 (SAMHÄLLSKUNSKAP)	20
6.9 BOK I SAMHÄLLSKUNSKAP FRÅN 1993	20
6.10 BOK I RELIGIONSKUNSKAP FRÅN 1981	20
6.11 BÖCKER I SAMHÄLLSORIENTERANDE ÄMNER FRÅN 1987-1989 (RELIGION)	20
6.12 BOK I RELIGIONSKUNSKAP FRÅN 1993	21

6.13 ANALYS PERIOD 3	21
7.0 PERIOD 4	24
7.1 LPO 94	24
7.2 KURSPLAN I BIOLOGI FRÅN 1994	24
7.3 BOK I BIOLOGI FRÅN 1995	24
7.4 KURSPLANEN I BIOLOGI 2000	25
7.5 BOK I BIOLOGI FRÅN 2001	25
7.7 BOK I BIOLOGI FRÅN 2006	25
7.8 KURSPLANEN I SAMHÄLLSKUNSKAP 1994	26
7.9 BOK I SAMHÄLLSKUNSKAP FRÅN 1995-1997 (SERIE)	26
7.10 KURSPLAN I SAMHÄLLSORIENTERANDE ÄMNEN, GEMENSAM KURSPLANSTEXT 2000	26
7.11 BOK I SAMHÄLLSKUNSKAP FRÅN 2001	27
7.12 BOK I SAMHÄLLSKUNSKAP FRÅN 2005	27
7.13 BOK I RELIGION FRÅN 2003	27
7.14 BOK I RELIGIONSKUNSKAP 2005	27
7.15 ANALYS PERIOD 4	27
8.0 DISKUSSION	29
9.0 RELEVANS FÖR LÄRARYRKET	32
10.0 KÄLLFÖRTECKNING	33
10.1 STYRDOKUMENT	33
10.2 LITTERATUR	33
10.3 ELEKTRONISKA KÄLLOR	35

1.0 Syfte och frågeställningar

Sexualundervisningen har sedan den infördes i Sverige 1955 debatterats och ifrågasatts, förändrats och förnyats men sällan lämnat någon oberörd. I dagens Sverige pågår en debatt gällande lärarens förmåga att undervisa i sex- och samlevnad.¹ Frågor som ställs är huruvida vi lärare är kapabla att, på ett initierat sätt, utifrån vår utbildning, undervisa ungdomar i sex- och samlevnad? Har dagens pedagoger den kompetens som krävs för att möta ungdomar och deras tankar kring sexualitet? Dessa frågor väckte ett intresse hos oss. Vid närmare eftertanke beslutade vi att närma oss denna debatt från ett annat håll. Det alla lärare har gemensamt är att skolan skall tillhandahålla styrdokument och läromedel. Läromedlen ska harmoniera med styrdokument och kan i mångt och mycket styra innehållet i undervisningen, läromedel används också som självstudiematerial. På grund av detta har vi i vår studie valt att undersöka just styrdokument och läromedel. Vi är övertygade om att det sexuella klimatet de senaste decennierna har förändrats. Därför bör denna förändring vara synlig i läromedel som enligt styrdokument ska behandla sex- och samlevnad.

Vi önskar alltså med denna undersökning synliggöra hur ämnesområdet sex- och samlevnad har sett ut och förändrats genom 1900-talets senare hälft utifrån styrdokument och läromedel ämnade för högstadiet. Vi önskar också se om styrdokument och läromedel harmonierar med varandra och om de överensstämmer med rådande uppfattningar och attityder från statsmakten. De frågor vi ställer oss blir därmed:

- I vilka ämnen och på vilka sätt ska sex- och samlevnad tas upp enligt samtliga läroplaner från 1962-2007 respektive samtliga kursplaner från 1962-2007 på högstadiet?
- Harmonierar undersökta läromedel med kursplaner gällande sex- och samlevnad?
- Hur framställer berörda läromedel från 1962 – 2007 mäns respektive kvinnors sexualitet?
- Hur framställer berörda läromedel från 1962 – 2007 homo- och bisexuella?
- Kan vi skönja samhällsliga förklaringar till hur berörda läromedel från 1962 – 2007 framställer sex- och samlevnad?

1.1 Metod

Vår metod är en kvalitativ, komparativ och hermeneutisk textanalys. Vårt val av metod får stöd av bland andra Johansson och Svedner som menar att en textanalys är ett gott verktyg för att synliggöra vad som står i en text, dels uttryckt men också indirekt.² Även Stukát påpekar att textanalysen lämpar sig väl för en djupare granskning av exempelvis läroplaner och läroböcker. Textanalys kan enligt Stukát ge svar på bland annat vilken kunskapssyn som råder, könsaspekter och samhällssyn. Detta kan utläsas genom att granska hur något beskrivs, vad som beskrivs och vad som utelämnas.³ Eftersom vi båda är skolade i historia och

---

¹ Fjelkner, M. Regné, Å. *Lärarna klarar inte att undervisa om sex.* (2007) Tillgänglig: <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=713044>

² Johansson, Svedner (2001)

³ Stukát s. 53ff (2005)

religionsvetenskap vilar vi också i den tradition dessa ämnen representerar. De verktyg för analys vi har är därmed oss själva och de vetenskapliga perspektiv vi fått med oss från våra ämnen, däribland hermeneutiken. Hermeneutiken hjälper oss att inse vår förförståelse och våra subjektiva fördomar. Vi kan med hjälp av denna tolka textens innebörd utifrån både dess detaljer och texten som helhet. Detta tolkningssätt hjälper oss att tolka texterna utifrån deras sammanhang. Vår disposition blir därmed att referera, analysera och diskutera. Själva refereringen är ett första resultat av den hermeneutiska analys vi tagit oss för. Enligt hermeneutiken kan vår förståelse aldrig vara objektiv. Vi tolkar och skapar mening utav en text beroende av vår kontext och förförståelse. Denna tolkning och den mening revideras under processen då delarna sätts ihop med helheten och tvärtom och härmed bildar texten en ny mening hos tolkaren.

I textanalysen görs det en förankring till synen på sexualitet ur ett historiskt perspektiv. Detta är relevant då en inställning förr i tiden kan avvika från nutida normer och därmed verka anmärkningsvärd. Därför bör den även synas ur sin egen kontext. Som Johansson och Svedner påpekar kan det vår textanalys alstrar hänföras till olika bakomliggande faktorer, t.ex. kunskapssyn eller samhällskrav.⁴

Vårt tillvägagångssätt har varit att utföra grundliga studier av samtliga läroplaner och kursplaner från 1962. Under denna undersökning av läro- och kursplaner har vi sökt efter markörer gällande sex- och samlevnad oberoende ämnestillhörighet. Från 1962 har det publicerats ytterligare tre läroplaner med tillhörande kursplaner. Alltså har vår granskning omfattat läroplaner och kursplaner från 1962 (lgr), 1969 (lgr), 1980 (lgr) och 1994 (lpo) inklusive kursrevidering 2000. Vid denna granskning har olika ämnen berörts av de markörer vi sökt. Denna beröring har legat till grund för urvalet av de fortsatta studier av läromedel som enligt läroplaner och kursplaner ska behandla sex- och samlevnad. Under analysen av detta material har vi sökt efter perspektivmarkörer, vilka utgörs av betydelsefulla ord som kan klarlägga de attityder som uttrycks i texten.⁵

Vid sökandet efter markörer i läro- och kursplaner har vi dessutom studerat om, och i sådana fall vilka, tillvägagångssätt som är önskvärda angående undervisningen i sex- och samlevnad. De ämnen som berörts av markörerna har styrt urvalet av de läromedel vi granskat för att kunna besvara andra delen av vår frågeställning. Exempelvis tas inte sex- och samlevnad upp i Lgr 62 medan det tas upp i kursplanerna för biologi och kristendomskunskap 1962. I kursplanen för biologi finns det även hänvisningar till samhällskunskap angående undervisning i sex- och samlevnad, kursplanen i samhällskunskap nämner dock inget i anslutning till detta. Därför har studierna av läromedel från 1962-1969 enbart behandlat läroböcker ämnade för biologi och kristendomskunskap, eftersom inga markörer gick att finna i kursplanen för samhällskunskap. Vid samtliga nedslag har kursplanerna varit avgörande för vilka läroböcker som ska granskas. (för fler preciseringar, se avgränsningar)

Alla nedslag är gjorda med en viss tids mellanrum för att få en avgränsning och samtidigt kunna täcka ett rimligt tidsspänn under en period. Mellanrummet mellan nedslagen varierar eftersom tiden mellan varje läroplan med respektive kursplaner varierar. Nedslagen vi valt är, period 1; 1963, 1966. Period 2; 1970, 1974, 1978. Period 3; 1981, 1987, 1993. Period 4; 1995, 2001, 2007. För att minimera risken att ett nedslag ska sakna litteratur reserverar vi oss för att ett nedslag kan gå upp eller ner ett par år från det tänkta året med undantag för de fall då en ny läroplan aktualiseras. Vi anser att det är troligt att läromedel som gavs ut samma år som en

---

⁴ Johansson. Svedner (2001)

⁵ Johansson. Svedner (2001)

läroplan inte hunnit uppdateras i enlighet med läro- och kursplaner men det är samtidigt sannolikt att läromedlet färgats av den dåvarande pedagogiska diskursen. Syftet med spridningen av nedslagen är att få ett jämt antal år mellan nedslagen i varje period. Eftersom period 1 är betydligt kortare än resterande perioder har det gjorts två nedslag i denna period, i de övriga har det gjorts tre.

Vi kommer att göra en analys efter varje period, analyserna blir då mer detaljrika och det blir enklare att synliggöra små skillnader under perioderna och mellan perioderna.

Undersökningen presenterar enbart kursplaner där sex- och samlevnad har påträffat. Exempelvis presenteras endast kursplaner i samhällskunskap och biologi från 1994, religion saknas vid detta nedslag. Däremot måste vi undersöka religionsböcker före 1994 och efter 2000 då kursplanstexter berör ämnet.

1.2 Urvalsprinciper

Vår undersökning begränsar sig i grundurvalet av läroböcker då vi använt den litteratur som finns tillgänglig vid Göteborgs pedagogiska bibliotek.

Vid urvalet av läroböcker var grundtanken att försäljningssiffror skulle vara avgörande, vi ansåg att de böcker som sålts i flest upplagor också rimligtvis bör vara de böcker som använts flitigast. Detta visade sig dock vara problematiskt då det inte har förts någon statistik på läromedelsförsäljning. Och eftersom vår undersökning omfattar ett stort antal förlag skulle det bli alltför tidskrävande att kontakta varje förlag och begära försäljningssiffror. Dessutom finns en del förlag inte kvar i vår tid. Därför har urvalet av läromedel skett slumpmässigt med viss hänsyn till att inte göra undersökningen ensidig gällande författare.⁶

I kursplanen för biologi 1962 står det att sex- och samlevnad med fördel kan tas upp i samverkan med samhällskunskap. Däremot står det inget i kursplanen för samhällskunskap om varken samverkan med biologi eller sex- och samlevnad.⁷ Därför har böcker i samhällskunskap mellan 1962-1969 på god grund lämnats därhän. Böckerna i naturkunskap under perioden 1962-1969 riktar sig endast till låg- och mellanstadiet⁸ och är därmed exkluderade ur vår undersökning då vårt syfte är att undersöka berörd litteratur på högstadiet.

I Lgr 69 står det att sexualundervisningen ska ingå i ämnet hembygdskunskap under lågstadiet, naturvetenskap under mellanstadiet samt inom biologi på högstadiet. Läroböcker i naturkunskap och hembygdskunskap lämnas därför därhän.⁹

Enligt kursplanen för naturorienterande ämnen 1980 ska det undervisas i sex- och samlevnadsfrågor. Däremot fann vi inga böcker som var heltäckande för naturorienterande ämnen. Det vi fann var bland annat böcker i biologi, trots att ämnet biologi inte nämns i kursplanen. Vi anser dock på god grund att dessa är adekvata för vår undersökning. Särskilt då sex- och samlevnad i kursplanen står under rubriken "Människan". Rubriken "Människan" omfattar undervisningsområden som i kursplanerna 1962, 1969 och 1994 annars faller under

---

⁶ Böcker i biologi från år 1965, 1971 och 1993 är författade av samma grupp författare. Det fanns inga andra böcker i biologi att tillgå. Vi anser dock att det är fruktbart att undersöka dessa böcker då det har tillkommit nya läro- och kursplaner mellan varje lärobok.

⁷ Kursplan i samhällskunskap (1962), Kursplan i biologi (1962)

⁸ Kursplan i naturkunskap (1962)

⁹ Lgr 69, undervisning – sexual- och samlevnadsfrågor (1969)

ämnet biologi.¹⁰ Sex- och samlevnad ska från 1980 också undervisas inom de samhällsorienterande ämnena, enligt dess kursplan.¹¹ Likaså efter kursrevideringen 2000.¹² Vi anser dock att ämnet geografi i sig självt inte berör sex- och samlevnads frågor. Likadant har vi resonerat gällande ämnet historia. Ämnenas karaktär utgör en avgränsning i sig.

I nedslaget omkring 1981 fann vi inga böcker i religionskunskap. Därför finns inte någon bok i religionskunskap representerad vid detta nedslag.

Vår undersökning är begränsande i den bemärkelsen att den inte analyserar alla läromedel som kanske behandlar sex- och samlevnad från 1962-2007. Däremot anser vi att vår metod trots allt ger en representativ bild av hur läromedel från 1962-2007 framställer ämnet sex- och samlevnad.

1.3 Avgränsningar

Som frågeställningen avslöjar begränsar sig vår undersökning till högstadiet. Detta är ett medvetet val som vi gjort då vi anser att våra frågeställningar har störst chans att bli besvarade i litteratur som avser denna åldersgrupp. Vi har stöd i kursplanerna för att våra frågeställningar främst riktar sig till denna åldersgrupp. Även om sex- och samlevnadsfrågor i viss mån ska behandlas i yngre åldrar så är det ett större fokus på dessa frågor i högstadiet utifrån samtliga kursplaner som berör sex- och samlevnad. Det sker också en naturlig avgränsning i valet av läroböcker då vi i vår undersökning med fokus på styrdokument valt att följa sex- och samlevnad i vilket ämne det än nämns. Denna naturliga avgränsning innebär därmed att vi inte undersöker läroböcker för ämnen vars kursplan inte behandlar sex- och samlevnad.

1.4 Disposition

Först kommer vi att försöka fördjupa förståelsen av begreppet sexualitet, eller åtminstone vidare problematisera dess innebörd. Detta hoppas vi skall ge läsaren en bredare uppfattning av dagens förhärskande akademiska syn på sexualitet. Därefter kommer vi väldigt kortfattat återge den historiska kontexten i vilken våra undersökta läromedel befann sig i.

Själva resultatredovisningen kommer att disponeras efter våra undersökningsperioder. Period 1: 1962-1969. Period 2: 1969-1980. Period 3: 1980-1994. Period 4: 1994-2007. Läromedlen är redovisade dels utefter deras ämnestillhörighet och dels i kronologisk ordning. Efter varje undersökningsperiod följer en textanalys av det redovisade materialet. Vi anser det mest fruktbart att analysera perioderna för sig då perspektivmarkörer kan få större utrymme i en analys som begränsar sig i tid. En annan fördel med detta tillvägagångssätt är att läsaren får ta del av analysen direkt efter att ha läst det refererade urkundsmaterialet vid en specifik tid och då får lättare att knyta analysen till texten. Efter den fjärde analysen kommer vi att föra en diskussion kring resultatet och givetvis knyta an till frågeställningarna. Alltså kommer det att ske fyra separata analyser av urkunderna som följs upp av en diskussion.

---

¹⁰ Kursplanen i naturorienterande ämnen 1980, kursplanen i biologi 1962, kursplanen i biologi 1969, kursplanen i biologi 1994.

¹¹ Kursplanen i samhällsorienterande ämnen 1980.

¹² Gemensam kursplanstext, samhällsorienterande ämnen 2000

2.0 Teori

2.1 Sexualitet

Begreppet sexualitet är problematiskt. Det finns olika sätt att tolka begreppets innebörd. Det kan främst urskiljas två förhållningssätt till begreppet sexualitet. Det ena, traditionella, hävdar att sexualiteten är biologisk och av naturen given. Sexualitet ses som en drift där det rent biologiska målet med samlag är fortplantning eller behovstillfredsställelse. Det andra förhållningssättet, det konstruktivistiska, menar att sexualitet är socialt konstruerat. Språket har skapat begreppet sexualitet, därför är sexualitet inget av naturen givet.

Eftersom skolans värdegrund i mångt och mycket vilar på västerländsk humanism och mänskliga rättigheter anser vi att världshälsoorganisationen (WHO) som är ett FN-organ ger en någorlunda generell definition av sexualitet:

"Sexualitet är en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn. Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter. Sexualitet är inte synonym med samlag, den handlar inte om huruvida vi kan ha orgasmer eller inte, och är heller inte summan av våra erotiska liv. Dessa kan men behöver inte vara en del av vår sexualitet. Sexualitet är mycket mer: den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa".¹³

När man talar om sexualitet i nutid så måste man även ta hänsyn till Michel Foucault. Han har bland annat författat verket *Sexualitetens Historia* i tre band och hans teorier ligger till grund för bland annat queerperspektivet. Foucault är en portalgestalt för den konstruktivistiska synen på sexualitet.

Sexualitet är enligt Foucault ett historiskt mönster där maktrelationer länkas samman med varandra i enlighet med vetandestrategier och maktstrategier. Sexualitet är således en dynamisk konstruktion som formas av dåtidens och nutidens pågående maktrelationer.¹⁴

Kvinnans sexualitet och kropp har formats till att bli ett verktyg vars funktioner går att dela in i tre. Dels som modern, med barnalstring och uppfostran. Dels som familjekvinnan, den bärande beståndsdel i familjen och slutligen att som kvinna stå i direkt maktrelation till samhället utifrån hennes biologiska färdigheter. Detta är samhällseliga försök att inskränka det kvinnliga könet till dess fortplantningsfunktion. Kvinnans sexualitet blir därmed resultatnriktad, denna kan både hämmas och förstärkas.¹⁵

Sexualiteten inom äktenskapet har från 1700-talet ändrat karaktär till att i större grad inbegripa kärlek och känslor. Äktenskapet blir den arena där sexualitet ska blomstra och på så sätt blir äktenskapet en garant för att sexualiteten utvecklas, på samma gång blir sexualitetens utveckling en garant för äktenskapet som institution. Då lagar gynnar äktenskapet mellan man och kvinna skapas en heteronormativitet. Sexualitetens sanktion inom äktenskapet är ett maktinstrument eftersom juridiken förts in i sängkammaren.¹⁶

---

¹³ www.ne.se (sökord: sexualitet)

¹⁴ Foucault, M (1980)

¹⁵ Foucault, M (1980)

¹⁶ Foucault, M (1980)

En annan vars idéer bör synliggöras i detta sammanhang är Thomas Laqueur. Laqueur menade att människan, från antiken till 1700-talet, hade en enkönsmodell. Mannens och kvinnans kön var egentligen detsamma, kvinnans slida var en inåtvänd penis och äggstockarna var testiklar som liksom männens testiklar alstrar säd under samlaget. Kvinnan ansågs vara mindre fullkomlig men i grunden inte annorlunda än mannen. Denna syn förändrades dock under 1700-talet till en tvåkönsmodell, där könens olikheter framhövdes. Könsgränser växte fram och biologin blev förhärskande. Tidigare hade ömsesidig sexuell upphetsning setts som den enda möjligheten till att skapa barn, men med upptäckten att enbart mannen alstrar säd blev också mannens upphetsning det biologiskt krävbara.¹⁷

Världshälsoorganisationen hävdar att sexualitet är en aspekt av att vara mänsklig som inte kan skiljas från andra livsaspekter. Denna beskrivning skiljer sig från ett konstruktivistiskt synsätt då denna teori hävdar att sexualiteten är ett av människan skapat begrepp och därmed en konstruktion. Då Foucault lägger in maktaspekten i sexualiteten påpekar istället världshälsoorganisationen individualiteten kopplat till sexualitet. Världshälsoorganisationen framhäver människans autonomi och rätten att hävda sin egen sexualitet, detta ställer sig Foucault inte i direkt polemik till men han hävdar att de bakomliggande faktorerna till vår sexualitet styrs utav olika maktaspekter. Normerna blir därmed mer talande än den egna sexualiteten i sig. Både världshälsoorganisationen och Foucault menar att kärlek och känslor tillhör sexualiteten.

Vi står själva med en fot i det konstruktivistiska synsättet. Vi ser sexualitet som ett konstruerat begrepp och vi håller med Foucault gällande maktaspekterna som givare av normer och ett sätt att styra folket och dess fortplantning. Vi ser därtill sexualitet som något högst individuellt, vad som egentligen sker under lakanen vet vi inget om då detta är en mångfasetterad och individuell del av sexualiteten.

Det finns tidigare forskning som på olika sätt behandlar vårt ämnesområde. Vi har dock valt att inte inkludera denna. Detta beror på att all tidigare forskning vi funnit har haft olika och påtagliga teoretiska utgångspunkter som exempelvis queerteori eller ett feministiskt perspektiv. Sådana perspektiv skulle göra vår undersökning något missvisande och tar vi hänsyn till en teori bör vi även inkludera alla andra då vi inte vill knyta vår undersökning till en specifik teoretisk utgångspunkt. Ett sådant hänsynstagande skulle inte bli relevant för vår undersöknings syfte.

---

¹⁷ Jarrick, A (1997)

3.0 Kontext

Under en lång tid av 1800-talet var den viktorska synen på sexualitet rådande i Sverige. Det proklamerades att sexualitet enbart skulle existera inom äktenskapet och att kyskhet var något önskvärt. Det fokuserades på risker i samband med könsumgänge istället för till exempel njutning. Självtilfredsställelse sågs som något farligt, med idioti och sjukdomar som följd. Denna syn luckrades dock upp vid sekelskiftet 1800-1900, då en mer modern sexualupplysning efterfrågades.¹⁸ Bland annat uppkom ivrare av preventivmedel, till exempel Knut Wicksell som menade, ur nationalekonomiska faktorer, att preventivmedel och upplysning om dessa var nödvändig för Sveriges ekonomi som ansågs lida av överbefolkning.¹⁹ En annan teori är att man ville skydda kvinnorna mot oönskade graviditeter och könssjukdomar. Detta ledde till ett förbud mot informationen om och spridandet av kondomer. Kärlek utan barn var ett önskat koncept. Förbudet gick dock ur tiden 1938.²⁰

Ungefär vid denna tid, 1942, infördes sexualundervisning i folkskolan, och 1955 blev sexualundervisningen obligatorisk i skolan.²¹ Sverige var först i världen med att införa sex- och samlevnad som skolämne. Emellan dessa årtal, närmare bestämt 1944, blir homosexualitet avkriminaliserat.²² I ett radioprogram sändt av P1 hösten 2007 intervjuades sexologen Erik Centerwall angående sexualundervisningens historia i Sverige. Han kritiserar här skolöverstyrelsens handledning i sexualkunskap från 1956 och menar att den förvrängde fakta och information för att uppnå moraliska mål. Denna handledning innebar främst ett bejakande av avhållsamhet eftersom det ansågs positivt både ur medicinska, psykologiska samt sociala aspekter. Centerwall menar att den dåtida sexualundervisningen inte var till för att ge människor ett bra samliv utan för att kontrollera sexualiteten.²³

En viss vändning i inställningen till sexualitet kom i och med det som brukar kallas för den sexuella frigörelsen. Under 1970-talet togs det ett steg bort från den traditionellt kristna synen på sexualitet till en mer modern västerländsk variant. Den sexuella frigörelsen under 1970-talet ställde sig emot de gamla och rådande moraliska värderingarna.²⁴ I samband med den sexuella debatten under 1960-1970-talen inrättades lagen mot våldtäkt inom äktenskapet. Företeelsen då en äkta man våldtog sin hustru, blev kriminaliserat först 1965, en våldtäkt inom äktenskapet kunde tidigare inte äga rum enligt lagen. Först 1984 blev denna brottsbeskrivning könsneutral.²⁵

Detta genomsyrade givetvis även skolan. Skolöverstyrelsen uttryckte 1977 i deras handledning i sexualundervisning ett visst stöd för sexuellt umgänge före äktenskapet och respekt för den personliga integriteten. Avhållsamheten byttes ut mot ett avvägt personligt

---

¹⁸ Katz, O. *Sexualundervisningens historia* (2007) tillgänglig:
http://www.cebuh.goteborg.se/Livlust/sos_historia.htm

¹⁹ Jonung, C (red). Ståhlberg, A-C (red). Ur *Ekonomporträtt. Svenska ekonomer under 300 år* SNS förlag, 1990.
http://64.233.183.104/search?q=cache:Row8XiemlMJ:www.nek.lu.se/pdf/hist_wicksell.pdf+Knut+Wicksell&hl=sv&ct=clnk&cd=2&gl=se

²⁰ Katz, O. *Sexualundervisningens historia* (2007) tillgänglig:
http://www.cebuh.goteborg.se/Livlust/sos_historia.htm

²¹ Katz, O. *Sexualundervisningens historia* (2007) tillgänglig:
http://www.cebuh.goteborg.se/Livlust/sos_historia.htm

²² www.ne.se (sökord: homosexualitet)

²³ Vetandets värld, sexualundervisningens historia. 2007-10-23 P1. Tillgänglig:
http://www.sr.se/podradio/xml/p1_vetandets_varld.xml

²⁴ Bergström-Walan, M-B. *Sexualitetens moral* (2000) tillgänglig:
http://www.primavi.se/familj_relationer/artikel.cfm?newsID=920&Sexualitetens%20moral

²⁵ www.ne.se (sökord: våldtäkt)

beslut angående sexdebut. Skolöverstyrelsen tog även ett ställningstagande mot diskriminering utav homosexuella.²⁶ Denna utveckling ledde slutligen till att homosexuellas sjukdomsklassificering togs bort utav socialstyrelsen 1979²⁷ och 1987 kom ett förbud mot att diskriminera homosexuella.²⁸ Dessutom sänktes 1978 åldersgränsen angående sexuellt umgänge med någon av samma kön från 18 år till samma som för heterosexuellt umgänge, det vill säga 15 år.²⁹ Erik Centerwall menar att AIDS-frågans explosion i början av 1980-talet innebar en regression i sexualundervisningen från den utveckling som skedde under 1970-talet. Avhållsamhet blev återinförd som ideal i undervisningen, detta var baserat på rädslan för HIV.³⁰ 1994 kom vår nuvarande läroplan för grundskolan, Lpo94. Häri förläggs sexualkunskap på rektors ansvar, ämnet anses vara ämnesövergripande och kan därmed i teorin vara en del av samtliga ämnen i skolan.³¹ Situationen för de homosexuella blev gradvis mer jämställd och 1995 fattades ett riksdagsbeslut som gav homosexuella rätten att ingå partnerskap. 1999 tillkom det även en myndighet som motarbetar diskriminering på grund av sexuell läggning, HomO (ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning)³²

I nutid (november 2007) har lärarnas riksförbund tillsammans med RFSU i ett debattinlägg på DN-debatt krävt att sex- och samlevnadsundervisning ska vara obligatorisk på lärarprogrammet. De menar att kvalitén på sexualundervisningen är väldigt ojämn och att många lärosäten saknar sexualundervisning i sin lärarutbildning.³³

Utifrån denna kontext tar vår undersökning avstamp, vi kommer alltså att undersöka om styrdokument och läromedel korrelerar med sin kontext och söka finna en utveckling utav sexualkunskapen utifrån läromedel och styrdokument.

---

²⁶ Katz, O. *Sexualundervisningens historia* (2007) tillgänglig:

http://www.cebuh.goteborg.se/Livlust/sos_historia.htm

²⁷ http://www.rfsu.se/det_hande_pa_1900-talet.asp (RFSU)

²⁸ www.ne.se (sökord: homosexualitet)

²⁹ http://www.rfsu.se/viktiga_artal_.asp (RFSU)

³⁰ Vetandets värld, sexualundervisningens historia. 2007-10-23 P1. Tillgänglig:

http://www.sr.se/podradio/xml/p1_vetandets_varld.xml

³¹ Lpo 94, rektors ansvar (1994)

³² www.ne.se (sökord: homosexualitet)

³³ Fjelkner, M. Regnér, Å. *Lärarna klarar inte att undervisa om sex.* (2007) Tillgänglig:

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=713044>

4.0 Period 1

4.1 Lgr 62

I Lgr 62 nämns inte sex- och samlevnadsundervisning eller något om dess integration som ämne i skolan.

4.2 Kursplanen i biologi för grundskolan 1962

I kursplanen för biologi publicerad i läroplanen för grundskolan år 1962 står det följande angående undervisning rörande sex och samlevnad.

”Undervisningen bör ge kunskap om människokroppens byggnad och funktion, så att i första hand hälsolärans betydelse förklaras. ../.. Människokroppens anatomi och fysiologi med inriktning på att grundlägga förståelse för de enklaste förloppen i dess funktioner. Sexualundervisning.”³⁴

Vidare i kursplanen under stycket förslag till disposition av en studieplan står det att sexualundervisningen ska behandlas utifrån elevernas ålder. Kroppsliga och själsliga förändringar ska också beröras inom ämnet biologi utifrån ovannämnd kursplan.

I kursplanen för biologi står det också att undervisningen i sexualkunskap i viss mån kan samordnas med samhällskunskap och kristendomskunskap.³⁵ Den nämnda integreringen mellan samhällskunskap och biologi gällande sexualkunskap är obefintlig i kursplanen för samhällskunskap 1962.³⁶

4.3 Bok i biologi från 1963

Sexualitet berörs först som onani i denna bok. Onani är något som nyligen könsmogna ungdomar ägnar sig åt för att tillgodose sina sexuella behov eftersom de inte är känslomässigt mogna för ett sexuellt samliv.³⁷ Dessutom skildras även vuxen onani;

”Även vuxna människor kan använda sig av onani som en nödfallsutväg, när de t.ex. under en sjukdom, efter en skilsmässa eller efter makans eller makens död tvingas avstå från det sexuella samliv, som de tidigare varit vana vid.”³⁸

Samlaget beskrivs ur ett heterosexuellt perspektiv och främst inom ramen för det rent biologiska. Orgasm beskrivs som ett stadium utav starka lustkänslor, ett stadium vanligtvis män uppnår men som kvinnan inte alltid uppnår. Impotens och frigiditet tas upp som sexuella problem som båda förklaras främst ur psykologiska faktorer. Kvinnans frigiditet kan härledas till avsaknaden av känslokontakt vid samlaget som i sin tur leder till besvikelse. Detta kan bero på att kvinnan i viss mån mot sin vilja ingått sexuell relation.³⁹

---

³⁴ Kursplanen i biologi, mål och huvudmoment (1962)

³⁵ Kursplan i biologi, samverkan med andra ämnen (1962)

³⁶ Kursplan i samhällskunskap (1962)

³⁷ Svensson m.fl., s. 121 (1963)

³⁸ Svensson m.fl., s. 121 (1963)

³⁹ Svensson m.fl. s. 122 (1963)

Boken tar även upp sexuella drifter som är av en så avvikande form att den kan komma i konflikt med lagen. Däribland homosexualitet;

”Homosexuella människor känner sexuell dragning till människor av samma kön. Homosexualitet förekommer både bland kvinnor och män. Den är straffbar, då den utövas med någon, som är under 18 år. Trots detta inleder många homosexuella personer förbindelser med minderåriga under löfte om pengar. Barn och ungdom bör akta sig för sådana närmanden.”⁴⁰

4.4 Bok i biologi från 1965

I detta undervisningsmaterial lyfts sexualitet fram i samband med kärlek. Det påpekas dock att kärlek och könsmognad i unga år inte är tillräckligt för att inleda sexuell förbindelse. Man är inte då ännu mogen för att älska någon på ett så djupgripande sätt att sex föreligger. När denna debut dock äger rum uppmanas det till hänsynstagande från båda parter så att skada inte uppstår. Ett harmoniskt sexualliv är en stor fördel för ett hälsosamt liv.⁴¹

4.5 Kursplan i kristendomskunskap för grundskolan 1962

I kursplanen för kristendomskunskap i Lgr 62 uppmanas det till samverkan med biologi då det gäller frågor av etisk och social art inom sexualundervisningen. Denna ämnessamverkan är dock enbart begränsad till just frågor av etisk och social art.⁴²

4.6 Bok i kristendomskunskap 1963

I denna bok i kristendomskunskap är sex- och samlevnad i alla dess former frånvarande.⁴³

4.7 Bok i kristendomskunskap 1966

Sexualitet beskrivs i denna bok som något naturligt och utav gud skapat. Boken framhäver även att sexuell dragning inte är tillräcklig som grund för ett äktenskap. Sexuellt samliv allena kan inte ge människan djup tillfredsställelse, för detta krävs även att parterna har en personlig gemenskap. Det läggs även en viss fokus på trohet i enlighet med kristendomsetik.⁴⁴

Boken belyser mäns och kvinnors sexualitet utifrån frågan angående ett utomäktenskapligt sexuellt samliv. Utifrån detta sammanhang redogör boken för ett traditionellt perspektiv där unga män tillåts ett föräktenskapligt sexualliv medan kvinnan inte tillåts. Kvinnan har en mer personlig, av naturen given, inställning till sexualitet och på grund av detta kan tillfälliga förbindelser vara skadligt för henne.⁴⁵

Det ges även exempel på två motsatsförhållanden, dels den radikala synen på sexualitet och dels de kristna kyrkornas syn. Den radikala synen anser att det är grymt att förvisa de som inte gifter sig till ett liv i avhållsamhet. Annars kan föräktenskapligt sex ses som något främjande för den framtida rollen i ett äktenskap. Den motsatta synen representeras av de

---

⁴⁰ Svensson m.fl. s. 130 (1963)

⁴¹ Linnman m.fl. s. 66 (1965)

⁴² Kursplan i kristendomskunskap (1962)

⁴³ Lilja, (1963)

⁴⁴ Sjöberg, s. 126ff (1966)

⁴⁵ Sjöberg, s. 126ff (1966)

kristna kyrkornas uppfattning. Häri ska sexuellt samliv bedrivas enbart inom äktenskapet, detta är en påfrestning och uppoffring som uppvägs av den trygghet som skapas utav livslång trohet. Att acceptera ”fri kärlek” leder till lösaktighet, könssjukdomar och aborter. Den ogifta kan istället ta på sig medmänskliga uppgifter som då ska fylla det tomrum som ett liv i sexuell avhållsamhet skapar. Det ges även ett litet utrymme för en friare kristen syn på utomäktenskapligt sexualliv där frågan bör anpassas till det moderna samhället, där alla förbindelser inte är moraliskt klandervärda.⁴⁶

4.8 Analys period 1

Trots införandet av obligatorisk sexualundervisning 1955 återfinns inget angående sex- och samlevnad i Lgr 62. Samtliga biologiböcker från denna period behandlar sex- och samlevnad vilket överrensstämmer med kursplanen. Då kravet från kursplanen enbart nämner sexualundervisning måste detta ses som en överensstämmelse mellan läromedel och styrdokument. Att kursplanen enbart nämner begreppet sexualkunskap gör det svårt för oss att avgöra och vidare utveckla vad kursplanstexten de facto efterlyser. Boken i kristendomskunskap från 1963 nämner inget i anslutning till sexualkunskap, det kan hända att kursplanen ännu inte hunnit genomsyra läromedlet. Boken i kristendomskunskap från 1966 behandlar dock sexualkunskap just utifrån de direktiv som angetts i kursplanen vilka är etiska och sociala aspekter.

Samtliga läromedel visar starka indikatorer på att samlag och sexuellt samliv är praktiker förenade med vuxen ålder och äktenskap. Särskilt läromedel ämnade för kristendomskunskap lägger stor vikt vid äktenskapet som den godkända arenan för sexuellt samliv. Vi finner med andra ord spår av den viktorianska synen på sex ända in på 1960-talet i läromedel för svensk skola. Eftersom den ”radikala” synen på sexualitet leder till fördärv, sjukdomar, lösaktighet och aborter, är det de kristna kyrkornas syn på sexualitet som är den enda hälsosamma synen på sexuellt umgänge. Samtliga läromedel i denna period har en strikt heteronormativ syn på sex. Sexualitet är en biologisk drift. Denna drift är stark och den kräver uppoffringar av den gode medborgaren. Med detta i åtanke görs det klart att kärlek, mogen, trogen och återhållsam, är den enda godkända motivationen till äktenskap och därmed till sexuellt umgänge. När det gäller framställandet av mäns respektive kvinnors förhållande till sex är det främst två böcker under denna period som är talande. Boken i kristendomskunskap från 1966 talar om ett traditionellt synsätt på sexuellt samliv där mannen tillåts utom- och föräktenskapligt sex medan kvinnan på grund av sin, av naturen givna, personliga relation till sex ej skall ägna sig åt detta då det kan vara skadligt för henne. Huruvida begreppet *traditionell* har en positiv eller negativ laddning i denna fras är av största vikt för att fälla ett omdöme. Eftersom denna bok annars ser den kyrkliga traditionen som något positivt anser vi att begreppet *traditionell* i denna fras har en positiv laddning. Dessutom ges det inget motargument till detta synsätt. Denna syn på kvinnlig sexualitet var antagligen vida rådande vid denna tid och därmed är läromedlet inte nedsättande ur sin egen kontext. I biologiboken från 1963 lyfts det enligt oss upp skillnader mellan mäns och kvinnors behov av känsloliv i samband med sex. Det exemplifieras i samband med kvinnans frigiditet och vad denna kan bero på. Här görs en skillnad på könen då kvinnan är i behov av känslor för att kunna njuta av sex medan mannen inte har detta behov. Kvinnan kan alltså inte känna lustkänslor utan, som vi tolkar det, kärlek och ömhet.

---

⁴⁶ Sjöberg, s. 126ff (1966)

En bok under denna period framhäver onani som ersättning för den unge som ännu inte är mogen för samlaget. Författaren närmar sig onani på ett könsneutralt sätt. Det görs tydligt att onani är en praktik man ej ska sysselsätta sig med i vuxen ålder under normala förhållanden. Boken moraliserar och stigmatiserar den vuxne onanisten. Än en gång görs sig det viktorska arvet påmint. Även om den unge onanisten ses som mer naturlig, eftersom onani ska fungera som ersättning till samlag, så anser vi det troligt att detta skapar en skam omkring onani även för den unge. Eftersom begreppet onani antagligen härstammar från berättelsen om Onan i gamla testamentet⁴⁷, där Onan drar på sig guds vrede genom att spilla sin säd istället för att befrukta sin brors fru och fullgöra sin svågerplikt, anser vi att den traditionella kristna synen är rådande i detta läromedel. Det finns en nedärvd kristen syn på sexualitet och då det traditionellt inom denna anses vara gudsvredgande att onanera så är det förståeligt att det uppstått en skam relaterat till praktiken onani som levt kvar ända in i 1960-talet. Men eftersom för- och utomäktenskapligt sex är än mer skamfyllt presenterar man ändå onani som ett bättre alternativ.

Homosexuella berörs endast i en bok under denna period, biologiboken från 1963. Homosexuellas sexualitet beskrivs häri som så avvikande att den kan komma i konflikt med lagen. I själva verket legaliserades homosexualitet 1944 i Sverige. Men författaren vinklar den homosexuelles sexuella drift till att vanligen innefatta en fäbless för personer under arton år och därför kommer den i konflikt med lagen. Eftersom det vid denna tid fanns en lag som förbjöd sexuellt umgänge med personer av samma kön under arton år. Däremot är brottsrubriceringen i det fallet författaren avser *köp av sexuell handling av barn*. Författaren har enligt oss en negativ inställning till homosexuella även utifrån tidens kontext, eftersom homosexualitet faktiskt är legalt. Denna inställning, och som vi tolkar det även rädsla, vill författaren dessutom förskjuta till eleverna då det varnas för den homosexuelles närmanden och lockelser med pengar. Det bör också tilläggas att vi tolkar den homosexuella som man, tonen i läromedlet antyder detta.

---

⁴⁷ Första Moseboken, vers 38

5.0 Period 2

5.1 Lgr 69

I läroplanen för grundskolan från 1969 behandlas sexual- och samlevnadsfrågor under en rubrik. Här står det bland annat att sexualundervisningen ska ingå i ämnet hembygdskunskap under lågstadiet, naturvetenskap under mellanstadiet samt inom biologi på högstadiet. Läroplanen uppmanar till att sex- och samlevnadsfrågor ska behandlas utifrån såväl individuella som sociala aspekter. Spontana frågor och angelägna händelser ska användas som utgångspunkt för undervisning eller åtminstone för att skapa motivation för undervisning i sexualkunskap. Undervisningen i sexualkunskap bör i stor utsträckning föras som samtal. Den allmänna mognaden står i fokus för när och hur undervisningen ska läggas upp. Exempelvis ska flickor undervisas om menstruation och menstruationshygien innan denna tar vid. Eleverna ska utveckla förmågan att ta hänsyn till och ansvar för andra människor och andra värderingar. Skolan ska också informera föräldrar om denna hänsyn till andra människor och värderingar.⁴⁸

Det ska som sagt ske en fortlöpande samverkan mellan hembygdskunskap, naturkunskap och biologi. Dessutom ska dessa ämnen enligt Lgr 69 samverka med samhällskunskap, religionskunskap och svenska när det kretsar kring undervisning i sexualkunskap.⁴⁹ Denna samverkan tas dock inte upp i kursplanerna för samhällskunskap, religionskunskap och svenska.⁵⁰

5.2 Kursplanen i biologi utifrån Lgr 69

I kursplanen för ämnet biologi 1969 ingår sexualundervisning under huvudmoment. Vidare går att läsa angående sexualundervisning i anvisningar och kommentarer till lärostoffet: ”Sexualundervisningen bör ge goda kunskaper om sexualorganens byggnad och funktioner samt om andra biologiskt betydelsefulla fakta för sexuallivet”⁵¹

5.3 Bok i biologi från 1971

Själva samlaget beskrivs i denna bok strikt biologiskt och väldigt mekaniskt. Mannen penetrerar, ut och in.⁵²

Självtilfredsställelse informeras vara mycket vanligt och naturligt bland både unga som vuxna, kvinnor som män. Det informeras även om att onani tidigare setts som skadligt men att det nu anses vara helt ofarligt.⁵³

Texten menar att det sexuella umgänget kan för alla bli en källa till glädje, som kan stimulera och berika andra områden i våra liv. Den lyfter emellertid upp en pågående debatt angående huruvida unga människor ska inleda sexuellt umgänge före äktenskap. Det redogörs för en liberal och en konservativ syn, men det anges ingen allmängiltig regel. Det läggs ett visst

---

⁴⁸ Lgr 69, undervisning – sexual- och samlevnadsfrågor (1969)

⁴⁹ Lgr 69, undervisning – sexual- och samlevnadsfrågor (1969)

⁵⁰ Kursplaner i samhällskunskap, religionskunskap, svenska (1969)

⁵¹ Kursplanen i biologi, huvudmoment och anvisningar och kommentarer till lärostoff (1969)

⁵² Linnman m.fl. s. 157ff (1971)

⁵³ Linnman m.fl. s. 161 (1971)

fokus på sexualmoral då boken talar om medmänniskor och vikten av hänsyn och ansvar i relationen till varandra särskilt inom det sexuella samlivet.⁵⁴

Homosexualitet beskrivs som ett avvikande sexuellt beteende som beror på psykologiska orsaker. Däremot är sexuella handlingar mellan ungdomar av samma kön ej nödvändigtvis av homosexuell art utan kan vara uttryck för en icke färdigutvecklad och stabiliserad sexualdrift. Författarna utfärdar dock en varning till unga och påkallar försiktighet och eftertänksamhet vid fraterniserande med homosexuella. Avslutningsvis läggs det till att homosexuella ofta är olyckliga människor.⁵⁵

5.4 Bok i biologi från 1974

Människans fortplantning tas upp tillsammans med betäckningen hos djuren, med bland annat illustrationer. Det görs däremot en begreppsskillnad mellan betäckning hos djuren och samlag hos människan.⁵⁶

I denna bok uppmanas ungdomar att visa hänsyn i relationen, man ska ej avvisa någon oaktsamt och man ska heller inte försöka tvinga någon till sexuella handlingar mot deras vilja.⁵⁷

Onani tas upp som ett medel att tillfredställa sina sexuella könsdrifter. Det finns även andra vägar för att tillfredställa sina drifter, dessa vägar exemplifieras dock inte.⁵⁸ Boken talar om en övergång från onani till petting, som ett nästa steg i den sexuella orienteringen. Petting beskrivs som en form av sexuell lek med beröring och smek mellan ungdomar som inte känner sig redo för samlag.⁵⁹

Homosexualitet beskrivs som en avvikande men trots allt inte ovanlig form av sexualitet hos både män och kvinnor. Denna brukar man bli varse om då man under sina sexuella försök ”upptäcker att man upplever lika stor eller större tillfredställelse, när man umgås sexuellt med människa av samma kön”.⁶⁰

5.5 Bok i biologi från 1978

Samlag med någon man tycker om beskrivs i denna bok som något underbart, detta underbara ska inte förstöras av osäkerhet och otrygghet. Därför motiveras häri kunskaper om sex. Mänsklig sexualitet särskiljs från djurens och beskrivs som något mer än fortplantning, det kan vara både kroppslig och själslig njutning. Beskrivningen av ett samlag är dock förhållandevis mekanisk, med den manliga orgasmen som klimax. Det är dock lyckligt, men inte nödvändigt, att kvinnan också får orgasm, gärna i anslutning till mannens. Förspel nämns också, som en vanlig nödvändighet för att få ett stort utbyte av samlaget. Ömhet i samband med sex är önskvärt då det ger en känsla av närhet och gemenskap. Det poängteras att ömheten är viktigare än samlagstekniken.⁶¹

---

⁵⁴ Linnman m.fl. s. 162 (1971)

⁵⁵ Linnman m.fl. s. 162 (1971)

⁵⁶ Arnell (red.), s. 38-39 (1974)

⁵⁷ Arnell (red.), s. 41 (1974)

⁵⁸ Arnell (red.), s. 135 (1974)

⁵⁹ Arnell (red.), s. 135 (1974)

⁶⁰ Arnell (red.), s. 135 (1974)

⁶¹ Werner (red.) s. 44ff (1978)

Boken talar om skillnaden mellan den fysiologiska mognaden och den sociala mognaden. Den fysiologiska mognaden är uppnådd vid könsmognad, medan den sociala mognaden uppnås när man är kapabel och villig att ta hand om ett barn. Det är först då den sociala mognaden uppnåtts som samlag uppmuntras. Därför fokuseras det på fasen däremellan. Texten belyser inom ramen för denna fas onani och petting som utmärkta alternativ till samlag.⁶² Det lyfts dock ett varningens finger angående praktiserandet av petting; ”Steget mellan petting och samlag kan vara litet i ett upphetsat tillstånd. Därför kan petting vara riskabelt för dem som inte vill ha samlag”.⁶³

Författarna uppmärksammar och problematiserar även pornografi. Pornografin presenteras som något alla har kommit i kontakt med. Den kan både stimulera och äckla. Pornografins uttryck för mäns respektive kvinnors sexualitet ses som något negativt, mannen tar för sig och kvinnan underkastar sig. Pornografin kan skapa orimliga förväntningar.⁶⁴

Homosexualitet och bisexualitet tas upp under rubriken ”olika sexuella beteenden” i detta läromedel. Här fastslås att det är problematiskt att tala om normalt respektive avvikande gällande sexualitet. Man kan inte via utseende avgöra vilka människor som är hetero- homo- eller bisexuella. Troligen är den sexuella läggningen inte heller medfödd utan antagligen påverkad av den tidiga uppväxtmiljön. Boken fastslår även att homosexualitet inte är olagligt, men homosexuella kan ofta uppfatta sin egen situation i relation till omgivningen som mödosam.⁶⁵

5.6 Analys period 2

Utifrån läroplanen 1969 så ska sex- och samlevnad belysas utifrån både biologiska och sociala aspekter. Däremot finns inte sex- och samlevnad representerat i tre utav de fyra ämnen läroplanen hänvisar till. Endast i kursplanen för biologi finns sexualkunskap representerat och då enbart utifrån ett biologiskt fortplantningsperspektiv. Kursplanerna överrensstämmer alltså inte med läroplanen och därmed finns det inre motsättningar mellan styrdokumentet.

Samtliga böcker under denna period skildrar könsumgänget biologiskt, stundtals djuriskt. Detta överrensstämmer med kursplanen då läromedlen återger en strikt biologisk syn på samlaget mellan man och kvinna. Böckerna kan även sägas stämma överens med läroplanen och dess mer sociala fokus på sex. Böckerna talar nämligen mycket om ömhet, kärlek, respekt och känslor i relation till ett sexuellt samliv. Illustrerandet av den kvinnors respektive mäns sexualitet får väldigt lite utrymme i denna period. Den biologiska synen är rådande, där den manliga orgasmen är målet för fortplantningens skull. Kvinnan skildras närmast som en mottagare, vars njutning är positiv men inte nödvändig. Ett läromedel problematiserar den bild som målas av framförallt kvinnans roll i sexuallivet inom pornografin, där hon är undergiven och dominerad utav mannen.

Onanin har nu blivit rumsren, den ses som naturlig och som ett alternativ till samlag för att få utlopp för sina könsdrifter. Även här är onanin könsneutral. Den moraliserande värdering som gick att finna angående onani i vuxen ålder är nu borta och ersatt av ett pragmatiskt förhållningssätt. Anledningen till detta kan gå att finna i att Sverige vid denna tid troligen befinner sig i en sekulariseringsprocess, då kyrkans moraliserande och fördömande avtar.

---

⁶² Werner (red.) s. 62ff (1978)

⁶³ Werner (red.) s. 63 (1978)

⁶⁴ Werner (red.) s. 63 (1978)

⁶⁵ Werner (red.) s. 67-68 (1978)

Petting, som företeelse, introduceras först i biologiboken från 1974. Där beskrivs det som en naturlig progression i den sexuella utvecklingen mellan onani och samlag. Tonen angående samlag är fortfarande av en avrådande karaktär då åtminstone en bok (boken i biologi 1978) utgår ifrån att samlag är något man kan ägna sig åt när man är mogen och villig att ta hand om ett barn. Vi finner troligt att en anledning till införandet av petting i läromedel är en verkan av den sexuella frigörelsen som hade sin blomstringsperiod under 1970-talet i Sverige. Vi kan skönja två troliga orsaker till informerandet av petting. Den sexuella frigörelsen har på olika sätt påverkat läromedelsförfattarna. Ett sätt är att det först nu anses vara helt i sin ordning att informera ungdomar om fenomenet petting. En annan förklaring kan vara att även ungdomen blev sexuellt frigjord under denna tid och att läromedelsförfattarna ansåg det nödvändigt att informera om petting för att stävja en befarad trend av lösaktighet och tidig samlagsdebut.

Homosexuella människor beskrivs överlag, enligt den tidens norm, på ett politiskt korrekt sätt under denna period. Undantaget utgörs av biologiboken från 1971, där homosexuella är avvikande, från vad vi får anta är normen, det vill säga heterosexuella. Vi kan skönja en viss antydning till rädsla för homosexuella då eleverna som läser läromedlet än en gång varnas för att umgås med homosexuella. Vi tolkar varningen som tecken på att det fortfarande anses troligt att homosexuella har en sexuell dragningskraft till unga människor. Anledningen till att det anses behövligt att över huvud taget varna elever för umgänge med homosexuella skulle kunna tolkas som att läromedlet antar att homosexuella besitter en rovdjurslik vilja att lura unga människor till sexuellt umgänge. Även i detta sammanhang menar vi att den homosexuelle bör betraktas som en man, tonen i läromedlet antyder detta.

Längre fram i denna period ändras denna attityd och homosexualitet definieras inte längre som något avvikande. Att läromedlet försöker ge sjukdomsrelaterade förklaringar till homosexualitet har antagligen sin förklaring i det faktum att Socialstyrelsen klassificerade homosexualitet som en sjukdom ända fram till 1979.

Termen bisexualitet introduceras först, i vår undersökning, i läromedlet från 1978 utan vidare förklaring av dess innebörd. Värt att notera är att definitionen av homosexualitet i läromedlet från 1974, enligt oss, även inrymmer bisexualitet.

I samband med denna analys bör man ha i åtanke att läroplanen från 1969 framhåller att samtalet ska vara vägledande inom sexualundervisningen. Däremot håller vi för att läromedel ofta får utgöra diskussionsstoff.

6.0 Period 3

6.1 Lgr 80

I läroplanen från 1980 går det att finna följande kretsande kring synen på sex- och samlevnadsundervisning;

”Skolan skall ge eleverna insikter i områden som har en grundläggande betydelse för alla oavsett kommande verksamhet. Skolan ska därför bland annat ge eleverna insikter i sexualfrågor.”⁶⁶

6.2 Kursplan för naturorienterade ämnen utifrån Lgr 80

I denna kursplan under huvudmoment ska elever från lågstadiet till högstadiet komma i kontakt med undervisning som behandlar sexual- och samlevnadsfrågor.⁶⁷

6.3 Bok i biologi från 1981

I kapitlet ”kärlek och sex” berättas det om onani, både manlig och kvinnlig. Onani betraktas som fullt naturligt och är något många fortsätter med även om de befinner sig i ett sexuellt förhållande med någon annan. Författarna påpekar att människor i vårt samhälle ständigt kommer i kontakt med sex via olika medier. Vad som anses vara bra angående sex beror på kulturell tillhörighet, religiös uppfattning, samhällsnormer och individens eget behov. Samhällets intresse och exponering av sex kan uppfattas kravfyllt för människan. Känslan av samhörighet och ömhet lyfts fram som det viktigaste för ett välmående sexualliv. Även i denna bok talas det om könsmognad kontra social mognad men även känslomässig mognad, inte direkt utifrån samlaget utan snarare utifrån socioekonomiska och emotionella förutsättningar för ett samliv där barn är inkluderade. Den känslomässiga mognaden följs utav förmågan att visa hänsyn och respekt för andra människor. Rent sexuellt exemplifieras detta genom att ha förståelse för ens partner när denna ej har lust och att pojkar måste förstå att det tar längre tid för tjejer att bli tända.⁶⁸

Det publiceras också statistik från 1970 angående motiv bakom sexdebuten, denna statistik är uppdelad efter kön. Det går bland annat att utläsa att 66 procent av kvinnorna angav som motiv att partnern ville, medan samma motiv angavs av 57 procent av männen. 68 procent av männen ville själva, medan 51 procent av kvinnorna angav detta som motiv. 7 procent kvinnor och 2 procent män blev tvingade.⁶⁹

Boken definierar homosexualitet. Det innebär sexuell dragning till det egna könet. Boken visar även en bild med dansandes och kramandes homosexuella män jämte en bild av kramande fotbollsspelare, tillsammans med en bildtext som proklamerar att detta inte är något konstigt.⁷⁰ Vidare förklaras att; ”Det är ingen skillnad mellan dem och andra när det gäller förälskelse och behov att ge och få ömhet, omtanke och förståelse.”⁷¹

---

⁶⁶ Lgr 80, fostran och utveckling (1980)

⁶⁷ Kursplan i orienteringsämnen, naturorienterade ämnen, människan (1980)

⁶⁸ Norlin, Ohlsson & Roth, s. 82ff (1981)

⁶⁹ J Israel: Sexologi (1970) i Norlin, Ohlsson & Roth, s. 84 (1981)

⁷⁰ Norlin, Ohlsson & Roth, s. 83 (1981)

⁷¹ Norlin, Ohlsson & Roth, s. 83 (1981)

6.4 Bok i biologi från 1986

Läromedlet inleder med en definition av syftet med samlag;

”Människor har samlag inte bara när man vill skaffa barn. Man älskar med varandra också därför att det är lustfyllt och att känslan av närhet och gemenskap med den man älskar då är extra stark.”⁷²

Gällande samlaget presenteras vad som händer biologiskt sett med både mannen respektive kvinnan. Förspelet kan skapa åtrå som får mannens penis att styvna och kvinnans slida att bli våt. Det talas även om erogena zoner hos de båda könen, exempelvis klitoris, blygdläppar och bröstvårtor samt penis och pung. Orgasm skildras ur bådars perspektiv som en stark lustkänsla följd av mannens ejakulation och kvinnans sammandragningar av muskler i slidan. Boken menar att mannen vanligtvis får orgasm tidigare än kvinnan och att samlaget därmed tillfälligt avstannar. Det föreslås att mannen kan hjälpa kvinnan till orgasm genom fortsatt stimulans av kvinnan. Mannen kan också försöka dra ut på själva samlaget.⁷³ Det läggs även fokus på det första samlaget och de komplikationer och händelser som kan ske i samband med detta. Det ges också förslag till möjliga lösningar och en uppmuntran till att skaffa sig erfarenheter.⁷⁴

Onani framställs i detta läromedel som något skönt, avslappnande och fördelaktigt, då det ger kunskaper om den egna kroppens funktioner. Det är lika vanligt bland unga som vuxna att onanera.⁷⁵

Homosexualitet tas upp som den vanligaste sexuella avvikelserna och det informeras om att homosexuella kontakter pojkar emellan, i tonåren, inte är ovanligt. De behöver för den sakens skull ej bli homosexuella i vuxen ålder. Homosexualitetens orsaker känner man inte till. Det ges en historisk bild kring den problematik homosexuella har haft men även har angående samhällets syn på deras sexualitet. I samband med homosexualitet finns en bild på ett manligt homosexuellt par.⁷⁶

Bisexualitet nämns under egen rubrik i detta läromedel, och definieras som en person som har sexuella kontakter med båda könen.⁷⁷

6.5 Bok i biologi från 1993

Sex beskrivs som en källa till glädje. Texten förtäljer att en man blir sexuellt upphetsad av att exempelvis se en naken kvinna medan en kvinna blir sexuellt upphetsad av att bli smekt av en man. Samlaget beskrivs mekaniskt, ut och in vilket orsakar starka lustkänslor som slutligen leder till orgasm. Mannen ejakulerar medan kvinnan ofta behöver extra klitorisstimulans för att uppnå orgasm. Samlaget kan i sig gå till på många olika sätt, exempelvis genom varierade ställningar. Det nämns också att samlagets teknik är något man måste lära sig, erfarenhet föder färdighet. Man uppmuntrar till petting i stället för samlag vid nya förhållanden då man kanske ännu inte är mogen för samlag.⁷⁸

---

⁷² Johnsson, s. 236 (1986)

⁷³ Johnsson, s. 240 (1986)

⁷⁴ Johnsson, s. 240-241 (1986)

⁷⁵ Johnsson, s. 241 (1986)

⁷⁶ Johnsson, s. 252 (1986)

⁷⁷ Johnsson, s. 252 (1986)

⁷⁸ Linnman, Wennerberg och Rodhe, s. 248ff (1993)

Onani nämns som något helt naturligt, som praktiseras av både unga som vuxna, flickor som pojkar. Detta sker genom stimulans av de känsliga delarna på könsorganen.⁷⁹

Homosexualitet beskrivs som en variation i det sexuella beteendet som både män och kvinnor kan ägna sig åt. Angående homosexualitetens orsaker skriver författarna;

”Man vet inte så mycket om orsakerna till homosexualitet. Den sexuella utvecklingen under barnåren kan ha blivit störd. Några fysiska orsaker har man inte funnit.”⁸⁰

Enligt detta läromedel är det vanligt att homosexuella söker en partner bland ungdomar. Detta anses vara ett problem för den unge då det kan leda till störningar i den framtida sexualiteten, dock blir man inte homosexuell av denna typ av erfarenheter.⁸¹

Bisexualitet nämns i förbifarten som en sexuell drift som riktar sig till både det egna samt det motsatta könet.⁸²

6.6 Kursplan för samhällsorienterande ämnen för grundskolan 1980

Under lågstadieperioden och eventuellt under mellanstadieperioden ska elever i samhällsorienterande ämnen under rubriken *människan* bli undervisade i samlevnadsfrågor såsom relationer till andra, sexualfrågor samt könsrollsfrågor.⁸³ På högstadiet kvarstår de områden som ska täckas under låg- och mellanstadiet, dock med särskilt fokus på samlevnads- och sexualfrågor.⁸⁴

Det ska även ges ett visst utrymme för sexualfrågor inom ämnet religionskunskap under mellan- och högstadiet.

”...betydelsen av en religiös tro när man på olika sätt i livet tar ställning till livsfrågor. De aktuella livsfrågorna kan vara av typen hur allt började, hur livet förs vidare, sexuaetik ...”⁸⁵

6.7 Bok i samhällskunskap från 1981

I boken för samhällskunskap från 1981 fanns inget rörande sex- och samlevnad.⁸⁶

---

⁷⁹ Linnman, Wennerberg och Rodhe, s. 250-251 (1993)

⁸⁰ Linnman, Wennerberg och Rodhe, s. 251 (1993)

⁸¹ Linnman, Wennerberg och Rodhe, s. 251 (1993)

⁸² Linnman, Wennerberg och Rodhe, s. 251 (1993)

⁸³ Kursplan i orienteringsämnena, samhällsorienterande ämnen, människan (1980)

⁸⁴ Kursplan i orienteringsämnena, samhällsorienterande ämnen, människan (1980)

⁸⁵ Kursplan i orienteringsämnena, samhällsorienterande ämnen, människans frågor inför livet och tillvaron; religionskunskap (1980)

⁸⁶ Husén, Hildingsson och Gustavsson (1981)

6.8 Böcker i samhällsorienterande ämnen från 1987-1989 (samhällskunskap)

Inom ämnesområdet samhälle återfinns information om sexualitet presenterad i form av en faktaruta. I denna ruta definieras hetero- homo- och bisexualitet, i form av sexuell läggning.⁸⁷

”Människor som endast älskar med det motsatta könet kallas heterosexuella. Människor som endast älskar med någon av samma kön kallas för homosexuella. Kärlek mellan två kvinnor kallas lesbisk, medan män som älskar med varandra ofta kallar sig för bögar. Att älska med både män och kvinnor kallas bisexualitet. Alla dessa former av sexualitet är tillåtna enligt svensk lag.”⁸⁸

Det förtäljs även att lagen förbjuder samlag mellan någon som är över femton år och någon som är under femton år. Boken presenterar även statistik från en undersökning, vars källa ej anges. Denna statistik visar till exempel att 70% av tillfrågade högstadiel elever inbillade sig att deras jämnåriga hade mer sexuell erfarenhet än vad de i själva verket hade. I läroboken återfinns också en uppgift där eleverna själva ska värdera när man är mogen för samlag, och hur man ska avgöra det.⁸⁹

6.9 Bok i samhällskunskap från 1993

I boken ges en strikt biologiskt förklaring till puberteten och könsmognaden. Det ges dessutom en kortfattad definition av hetero- homo- och bisexuella. Läromedlet påpekar att homosexuella utgör en mindre grupp i samhället. Det påpekas även att det inte är ovanligt att ungdomar någon gång haft bisexuella böjelser.⁹⁰

6.10 Bok i religionskunskap från 1981

Vi har, trots flera försök att beställa material, ej lyckats anskaffa en lärobok tryckt i relation till detta nedslag och har därmed tvingats lämna detta nedslags läromedel i religionskunskap därhän.

6.11 Böcker i samhällsorienterande ämnen från 1987-1989 (religion)

Inom ämnesområdet religion under rubriken etik behandlas sexualitet. Efter en inledande dikt av Nils Ferlin så talas det om sexualdriften som en av människans starkaste drifter. Författarna skriver att det sexuella samlivet mellan man och kvinna är viktigt för ett välmående förhållande. Fungerar inte sexuallivet så blir det problem. Skribenterna berättar om två, enligt dem, ytterligheter inom synen på sexualitet. Den ena är traditionell där celibat är idealet och en sexualfientlighet råder, den andra hävdar motsatsen där sexualdriften ska tillfredställas och eftersom preventivmedel är så säkra så behövs ingen särskild sexualetik. Emellan dessa ytterligheter finns bland annat det kristna synsättet, där giftermål föranleder sex. Förutom denna syn anser författarna att den allmänt rådande synen i denna fråga är att sex innan äktenskap är helt i sin ordning så länge det sker med hänsyn och omtanke.⁹¹

Homosexualitet i denna bok beskrivs som någon som; ”riktar sina djupaste känslor mot människor av samma kön, det gäller även de sexuella handlingarna.”⁹² En frikyrklig syn på

⁸⁷ Lindquist, Wester, s. 418, del 2 (1988)

⁸⁸ Lindquist, Wester, s. 418, del 2 (1988)

⁸⁹ Lindquist, Wester, s. 418-419, del 2 (1988)

⁹⁰ Långström, Nilsson, Swanelid s. 16-17 (1993)

⁹¹ Lindquist, Wester m.fl. s. 985, del 3 (1988)

⁹² Lindquist, Wester m.fl. s. 986, del 3 (1988)

homosexualitet ställs gentemot experters utlåtande. Den frikyrkliga synen ser homosexualitet som något högst onaturligt och som ett tillstånd som kan botas med Jesus hjälp. Experterna menar att vi antingen föds med vår sexuella läggning eller att den formas i mycket tidiga år.⁹³

6.12 Bok i religionskunskap från 1993

I denna bok i religionskunskap går att läsa om onani som självtillfredsställelse av könsorganen. Onani kan vara ett sätt att lära känna sin egen kropp, dock så känner många skam inför masturbation. Det upplyses även om att det förr i tiden fördömdes men att varje människa har rätt att bestämma över sin egen kropp.⁹⁴

Texten framhäver att sex inte bara är till för att tillfredsställa sig själv utan sex hör ihop med kärlek. Boken talar även om olika sexualmoraler som tar sig uttryck beroende på kultur och religiositet. Denna del fokuserar främst på begreppet kärlek och värderar inte någon kulturs eller religiositets sexualmoral högre, utan visar främst på den mångfald som finns i anslutning till synen på sex.⁹⁵

Homosexuella, bögar eller lesbiska, riktar sina djupaste känslor gentemot personer av samma kön. Homosexualitet är vanligt men många väljer att hålla sin homosexualitet hemlig. Detta på grund av den starka skam som många homosexuella känner, boken hävdar dock att hemlighetsmakeriet är onödigt då omvärldens förståelse och acceptans kanske är större än vad de homosexuella tror. Kyrkans splittrade förhållningssätt till homosexualitet skildras, en liberal och en konservativ syn. Boken tar även upp det dåvarande förslaget från Socialstyrelsen angående homosexuellas rätt att ingå partnerskap och vad en sådan rättighet skulle innebära.⁹⁶

Bisexualitet definieras i samband med homosexualitet, det sägs även vara vanligt att ungdomar under tonårsperioden känner sexuella attraktioner till båda könen. Detta är som vanligast en fas, som går över när person blir klar över sin sexuella läggning.⁹⁷

6.13 Analys period 3

Läroplanen från 1980 nämner egentligen bara att det ska ges insikter om sexualfrågor. Därmed är det inte särskilt svårt för läromedel att uppfylla detta krav. Alla undersökta böcker i biologi stämmer även överens med kursplanen för naturorienterande ämnen då de behandlar dels fortplantning och dels sexualfrågor. Även i kursplanen för samhällsorienterande ämnen specificeras inte ämnesområdet sex- och samlevnad, även här räcker det att nämna sexualfrågor för att uppfylla kraven. Trots detta uppfyller inte ett av läromedlen i samhällskunskap kraven. I den enskilda kursplanen för religionskunskap påvisas att sexualetik ska ingå i ämnet. Vi tolkar kursplanstexten som att sexualetik endast ska behandlas utifrån en eller flera trosaspekter. Detta innebär att ett av de två undersökta läromedlen i religion inte uppfyller kraven, då boken i religionskunskap från 1993 inte belyser eller problematiserar sexualfrågor utifrån religiösa aspekter. Däremot problematiserar detta läromedel synen på homosexuella. Detta anser vi dock inte vara tillräckligt för att uppfylla målen i kursplanen.

---

⁹³ Lindquist, Wester m.fl. s. 986, del 3 (1988)

⁹⁴ Hermansson, Tidman s. 180 (1993)

⁹⁵ Hermansson, Tidman s. 181-183 (1993)

⁹⁶ Hermansson, Tidman s. 183-184 (1993)

⁹⁷ Hermansson, Tidman s. 183 (1993)

Generellt anser vi att denna period ger större utrymme för kvinnan som en sexuell varelse. Kvinnan ges allmänt mer utrymme än mannen i samtliga läromedel. En mer konstruktivistisk syn på sexualitet börjar bli mer och mer påtaglig under denna period. Flera utav läromedlen hänvisar till sociokulturella faktorer när det gäller människans sexuella identitet och variation i synsätt på sexualitet. Detta kan bero på att den sexuella frigörelsen under 1970-talet hunnit cementeras. En annan möjlig orsak skulle kunna vara att Foucaults verk *Sexualitetens historia* nyligen släppts och den konstruktivistiska synen på sexualitet som här lyfts fram kan ha börjat sippra ner till läromedelsförfattare och andra akademiker. I Norden, såväl som i Nordamerika, skedde det också vid denna tid en utbredning av den historiska forskningen kring sexualitet. Kanske har även detta påverkat författarna till läromedel och styrdokument. Endast ett läromedel generaliserar grovt gällande skillnaden på män och kvinnors upphov till sexuella lustkänslor. Att män, enligt biologiboken från 1993, enbart behöver skåda en naken kvinna för att vilja ha samlag medan kvinnan behöver intimitet och förspel är missvisande och skapar en bild av mannen som en varelse utan behov av förspel och kvinnan som en varelse i nödvändigt behov förspel. Överlag är läromedlens syn på förspel ett kvinnligt behov och en kvinnlig nödvändighet för samlag.

Onani är numera fullt accepterat och ses överlag som något positivt och inte som ett substitut till samlag utan snarare som ett komplement. Endast en bok, religionskunskap från 1993, lyfter åter fram skammen som associeras med onani, dock görs det gällande att alla bestämmer över sin egen kropp. Det faktum att vi bestämmer över vår egen kropp antyder ej att vi inte ska skämmas vid utövandet av onani. Vi tolkar denna, annars allmänt liberala syn på onani som ett resultat av den sexuella frigörelsen.

Homosexualitet beskrivs under denna period övergripande ur ett vi- och dem-perspektiv. Vi uppfattar den homosexuelle som en man, dels på grund av tonen i texten och dels då bilder som presenteras i samband med homosexualitet endast består av män. Det går att tyda försök till normalisering kring homosexualitet och även försök att skapa empati för deras situation i samhället som beskrivs som problematisk. Ett läromedel, religionsboken från 1993, menar dock att deras situation inte är så problematisk som de själva tror, eftersom samhället är mer accepterande än vad de homosexuella tror. Samma läromedel hävdar också att den homosexuelle känner skam på grund av sin läggning. Denna syn anser vi vara självgod och förringande för den homosexuellas självupplevda problematik. Självgod i den bemärkelsen att författaren likställer sin syn med samhällets syn och på samma gång menar att de homosexuella inte alls har det så problematiskt som de själva tror. Och förringande i och med att författaren indirekt påstår att den homosexuelles upplevda problematik i samhället till viss del är inbillad.

I boken i biologi från 1993 finner vi fragment av homofobi. Homosexualitet beskrivs som ett sjukdomstillstånd och den homosexuelle söker sig ofta till en ung partner. Detta beskrivs som problematiskt för den unge då det kan skapa en störning i ynglingens sexuella utveckling. Dessutom förklaras homosexualitet som en trolig utvecklingsstörning, i den bemärkelsen att det är en störning i barnets utveckling som leder till homosexualitet. Med tanke på att Socialstyrelsen faktiskt tog bort sjukdomsklassificeringen av homosexualitet redan 1979, är det mycket anmärkningsvärt att författare och ett granskat läromedel tillåts sprida denna typ av homofobisk propaganda från 1993 och framåt. Dessutom kom det en lag 1987 som förbjöd all diskriminering utav homosexuella, vi anser att detta läromedel tangerar gränsen till ett lagbrott.

Boken i religionskunskap från 1987-89 är mer nyanserad. Häri ställs en fundamentalistisk bibelsyn på homosexualitet i motsatts till experternas syn. Användandet av ordet expert är värderande och syftar till att lägga tyngd bakom argumentet. Vilket är att vi föds med vår sexuella läggning eller att den bildas i mycket unga år. Alltså är homosexualitet inte onaturlig och Jesus kan inte bota sexuella läggningar. Religionsboken från 1993 tar även upp den dåvarande debatten angående huruvida homosexuella ska få ingå partnerskap. I själva verket trädde Socialstyrelsens lagförslag i kraft 1995. Men detta visste man givetvis inte 1993 så det faktum att författarna inte tar ställning till denna fråga tyder inte på vare sig för eller i emot.

Bisexualitet definieras enbart som begrepp under denna period. Boken i religion från 1993 värderar dock fenomenet bisexualitet som en övergående fas. Denna period har överhuvudtaget en syn på ungas homo- och bisexualitet som en övergående fas. Detta stämmer i och för sig överens med en freudiansk syn, det vill säga en psykoanalytisk syn, på bisexualitet men vi anser att detta är något trångsynt och nedvärderande för den unges sexuella identitetsbildning.

7.0 Period 4

7.1 Lpo 94

Sex- och samlevnad nämns en gång i Lpo 94. Ämnet i sig förläggs då på rektors ansvar. Ett ämnesövergripande kunskapsområde såsom sex- och samlevnad ska integreras i undervisningen i olika ämnen.⁹⁸ Läroplanen framhäver dessutom ett främjande av människans, det vill säga varje individs, frihet, integritet och jämställdhet. Skolan ska även motverka traditionella könsmonster och gynna såväl jämställdhet mellan man och kvinna samt en förmåga att leva sig in i andra människors värderingar.⁹⁹

7.2 Kursplan i biologi från 1994

I ämnet biologi ska frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad behandlas utifrån ett perspektiv av att ta ansvar för både sig själv och andra. Vid avslutad grundskola ska eleverna ha uppnått kunskap om sexuallivets biologi, befruktning, preventivmedel och sexuellt överförbar smitta. Dessutom ska frågor om homosexualitet belysas.¹⁰⁰

7.3 Bok i biologi från 1995

Den mänskliga sexualdriften likställs i denna bok med djurens brunst. Författarna lägger dock till att människor även har samlag i andra syften än fortplantning. Gällande samlaget läggs det viss vikt vid förspel och dess funktion som kroppslig förberedelse inför samlaget. Penis blir styv, slemhinnan i slidan blir fuktig. Boken nämner erogena zoner, de delar av kroppen som ämnar sig bäst för sexuell retning. Hos kvinnan är dessa zoner bröst, klitoris och blygdläppar och hos mannen är det penis och pung. Orgasmen beskrivs som resultatet utav nervimpulser skickade till centrum i ryggmärgen, vilken utlöses av stimulans utav könsorganen. Både män och kvinnor kan få orgasm, hos män resulterar det i att sperma sprutas genom urinröret och hos kvinnan genom rytmiska muskelsammandragningar i slidan. Det påpekas att kvinnor även ofta behöver klitorisstimulans för att uppnå orgasm. Ett sätt att nå orgasm är via onani, detta innebär att man smeker sig själv. Det är fullt normalt och ofarligt med onani.¹⁰¹

Definitionen av homosexualitet lyder;

”Det finns kvinnor och män som är *homosexuella*. Det innebär att kvinnor känner kärlek till kvinnor och män till män. I ett homosexuellt förhållande är kärleken och vänskapen lika stark som i ett *heterosexuellt förhållande*”¹⁰²

Från och med 1995 är det lagligt för homosexuella att registrera partnerskap vilket ger homosexuella samma sociala och juridiska rättigheter som ett giftermål. Det påpekas att det fortfarande förekommer fördomar mot homosexuella och på grund av detta är det vanligt att homosexuella döljer sin sexuella läggning. Författaren fortsätter med att konstatera att orsaken till homosexualitet troligen grundläggs före puberteten. Till avsnittet om homosexualitet finns också en bild på ett homosexuellt par, två män.¹⁰³

⁹⁸ Lpo 94, 2.8., rektors ansvar (1994)

⁹⁹ Lpo 94, grundläggande värden, förståelse och medmänsklighet, en likvärdig utbildning (1994)

¹⁰⁰ Kursplan i biologi (1994)

¹⁰¹ Henriksson, s. 236ff (1995)

¹⁰² Henriksson, s. 254 (1995)

¹⁰³ Henriksson, s. 254 (1995)

Bisexualitet nämns i anslutning till homosexualitet och definieras som en dragning till båda könen.¹⁰⁴

7.4 Kursplanen i biologi 2000

Kursplanen är lik den från 1994 men med undantag för att eleverna också ska kunna använda dessa kunskaper för att föra diskussioner om sexualitet. Det fokus som tidigare riktats mot homosexuella vidgas nu; ”eleverna ska ha kunskaper om och visa respekt för olika samlevnadsformer.”¹⁰⁵

7.5 Bok i biologi från 2001

I detta läromedel står det att sexualitet är mycket mer än bara fortplantning. Sexualiteten är en del av livsstilen och personligheten. Kärlek och sexuell dragning är avgörande för den sexuella läggningen. Hetero- homo- och bisexualitet nämns alla som alternativ på sexuell läggning i kapitlets inledning. I anslutning till sexuella läggningar finns en bild på ett homosexuellt par, två unga kvinnor.¹⁰⁶

Texten tar upp att tonåringar kan uppleva sexuell frustration och att detta är ett problem. En lösning till detta är onani. Onanin beskrivs som ett sätt att göra det skönt för sig själv, med händernas hjälp. Onani kan leda till orgasm, för män innebär det vanligen sädesuttömning medan kvinnorna upplever muskelsammandragningar i slidan.¹⁰⁷

Författarna skriver att de flesta inte upplever samlaget som enbart en fortplantningshandling utan som en kroppslig och gärna en själslig njutning. Samlaget beskrivs utifrån ett heterosexuellt perspektiv, där båda är redo då mannens penis är styv och kvinnans slida mjuk och fuktig.¹⁰⁸

Läromedlet problematiserar vad som bör betraktas som normalt respektive avvikande gällande sexualitet. Man ska inte fördöma människor med annan sexualitet än sin egen. Dock ska sexualitet som är skadlig aldrig accepteras. Pornografi kritiseras och sex med våldsinslag fördöms.¹⁰⁹

7.7 Bok i biologi från 2006

Under rubriken *olika sorters sexualitet* beskrivs hetero- homo- samt bisexualitet. Boken hävdar även att det statistiskt sett, i en normalstor klass, finns människor med dessa olika sexuella läggningar. Författarna fastslår att man inte görs till homosexuell, det är något man är och det är inget som kan botas.¹¹⁰

Onani nämns som ett bra sätt för pojkar och flickor att lära känna sin kropp. Onani kan också utgöra en del i ett rikt och välmående sexuellt samliv. Klitoris får ett stycke för sig själv. Det

---

¹⁰⁴ Henriksson, s. 254 (1995)

¹⁰⁵ Kursplan i biologi, ämnets karaktär och uppbyggnad, människan, mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av nionde skolåret (2000)

¹⁰⁶ Andéasson m.fl. s. 264 (2001)

¹⁰⁷ Andéasson m.fl. s. 264 (2001)

¹⁰⁸ Andéasson m.fl. s. 265 (2001)

¹⁰⁹ Andéasson m.fl. s. 267 (2001)

¹¹⁰ Fabricius m.fl. s. 214 (2006)

beskrivs att den precis som männens penis är mycket känslig för sexuell beröring. Författarna tipsar om att med hjälp av en spegel kunna lära känna sitt könsorgan. Läromedlet nämner också ett känsligt område i slidan som kallas G-punkten.¹¹¹

Undervisningsmaterialet uppmanar till att vänta med sin samlagsdebut, trots könsmognad. ”Det är tillräckligt fantastiskt att hålla handen, kramas, kyssas och kanske ha petting. *Petting* betyder att man smeker varandras könsorgan.”¹¹²

Författarna hävdar att den sexuella driften är minst lika viktig som att äta, dricka eller sova. Förspelet beskrivs som en god förberedelse inför samlaget, det leder till styv penis, styvnade bröstvårtor, blodfylld klitoris och fuktig slida. Hela kroppen är känslig för sexuell beröring. Vissa områden mer än andra, dessa kallas de erogena zonerna. Exempel på sådana är läppar, bröst och könsorgan.¹¹³

Orgasmen behandlas under en egen rubrik. Samlag kan gå till på olika sätt, det vanligaste sättet är dock att penis förs in i slidan. Med detta är det brukligt att lustkänslorna stegras tills orgasmen uppnås. Orgasmen är intensiva muskelsammandragningar och är en urladdning av känslor med en skön känsla av avslappning efteråt. Det upplyses också att de flesta kvinnor kan behöva stimuli utav klitoris för att uppnå orgasm. Undervisningsmaterialet framhäver också att kvinnor kan få flera orgasmer i följd medan män måste vila emellan.¹¹⁴

Författarna belyser även pornografin och lyfter fram dess för och nackdelar. Dels kan pornografin fungera som en extra stimulans i sexlivet. Men pornografin har också en hänsynslös och kvinnoförnedrande sida.¹¹⁵

7.8 Kursplanen i samhällskunskap 1994

I ämnet samhällskunskap ska frågor angående samlevnad, sexualitet och könsroller behandlas.¹¹⁶

7.9 Bok i samhällskunskap från 1995-1997 (serie)

I detta läromedel finns inget om eller omkring sex- och samlevnad.¹¹⁷

7.10 Kursplan i samhällsorienterande ämnen, gemensam kursplanstext 2000

I den revidering som skedde 2000 var ett av tilläggen en gemensam kursplanstext för de samhällsorienterande ämnena. Häri ingår att diskutera och reflektera över begrepp som identitet, sexualitet, kärlek och jämställdhet. Ämnesområdena ska även behandla samlevnad och relationer.¹¹⁸ Däremot nämns inte sex- och samlevnad i respektive ämneskursplaner.¹¹⁹

---

¹¹¹ Fabricius m.fl. s. 218-219 (2006)

¹¹² Fabricius m.fl. s. 222 (2006)

¹¹³ Fabricius m.fl. s. 223 (2006)

¹¹⁴ Fabricius m.fl. s. 224 (2006)

¹¹⁵ Fabricius m.fl. s. 225 (2006)

¹¹⁶ Kursplan i samhällskunskap (1994)

¹¹⁷ Hildingsson m.fl. (1995-1997)

¹¹⁸ Kursplan i samhällsorienterande ämnen, det samhällsorienterade kunskapsområdets karaktär och uppbyggnad (2000)

¹¹⁹ Kursplan i geografi för grundskolan, kursplan i historia för grundskolan, kursplan i religion för grundskolan, kursplan i samhällskunskap för grundskolan (2000)

7.11 Bok i samhällskunskap från 2001

Sex nämns endast i samband med ett fördömande av all form av pornografi. Kärlek och sex ska vara något naturligt för alla människor men pornografin är onaturlig, rå och falsk.¹²⁰

7.12 Bok i samhällskunskap från 2005

Detta läromedel behandlar inte sex- och samlevnad på något sätt.¹²¹

7.13 Bok i religion från 2003

Detta läromedel saknar helt inslag av sex- och samlagsundervisning.¹²²

7.14 Bok i religionskunskap 2005

Detta läromedel i religionskunskap belyser inget i samband med sex- och samlevnad.¹²³

7.15 Analys period 4

Från och med läroplanen 1994 förflyttas sex- och samlevnad från ämnen till att bli rektorns ansvar. Detta tolkar vi som att Skolverket inte vet i vilket ämne/vilka ämnen sex- och samlevnad ska förläggas till. Sex- och samlevnad transformeras till en lokal angelägenhet, detta kan bero på globaliseringen och den ökade kulturella mångfalden. Skolverket kan ha ansett att det inte längre finns en universell sexualkunskap och att rektorerna därför måste anpassa ämnet till sin specifika miljö.

Eftersom det i målen för kursplanen i biologi bara krävs en kunskap om det rent biologiska gällande sexuallivet och information om homosexualitet, så anser vi att biologiboken från 1995 överensstämmer med styrdokument. Däremot överensstämmer inte boken i samhällskunskap med styrdokumentet då den saknar sex- och samlevnad helt och hållet.

År 2000 kom det en kursrevidering där sex- och samlevnad fick ett större utrymme. Inom både ämnet biologi och den gemensamma kursplanstexten för de samhällsorienterade ämnena ska eleverna kunna använda sina kunskaper om sexualitet för att diskutera. Dessutom vidgas den tidigare fokuseringen på enbart homosexuella i biologi till att nu innefatta kunskap om och respekt för olika samlevnadsformer. Biologiböckerna från 2000 harmonierar mycket väl med styrdokumentet men böckerna i samhällskunskap och religionskunskap överensstämmer inte överhuvudtaget då de helt saknar inslag av sex- och samlevnad. Alltså består denna periods analys endast av läromedel i biologi.

Gällande synen på mäns respektive kvinnors sexualitet uppfattar vi det som att boken från 1995 beskriver sexualitet ur ett heteronormativt, och framförallt biologiskt perspektiv. Sex är samlag. Samlagets syfte, även om det finns andra incitament till det, är befruktning och normen är en man och en kvinnas förening. Däremot har denna attityd genomgått en förändring vid millennieskiftet och böckerna från 2001 och 2006 beskriver sexualitet som något mänskligt, individuellt och könsneutralt, vilket är förenligt med världshälsoorganisationens definition av sexualitet. Det är först i beskrivningen av

---

¹²⁰ Körner, Lagheim, Lagheim, s. 92 (2002)

¹²¹ Bjessmo m.fl. (2005)

¹²² Berlin, Ring (2003)

¹²³ Högberg, Sundqvist (2005)

fortplantning som samlaget beskrivs med man och kvinna som norm, detta är förstås ofrånkomligt och korrekt då den mänskliga biologin kräver en man och en kvinnas förening för att skapa ett barn. En intressant iakttagelse är att fenomenet petting, som varit frånvarande sedan period två, nu gjort entré. Vi ser petting i detta sammanhang åter som en metod att dämpa många ungdomars iver till samlagsdebut. I biologiboken från 2006 är författaren/författarna i vårt tycke klumpiga och nedvärderande gällande ungdomars vilja och behov av fysisk intimitet då de skriver att det är tillräckligt fantastiskt att hålla handen som alternativ till ett samlag. Denna bok hävdar också att sexualdriften är minst lika viktig som att äta, dricka och sova. Nog är sexualdriften viktig, men exempelvis Franciskanermunkarna, som lever i strängt celibat, lyckas tydligen överleva, så vi kan nog konstatera att denna drift är något underordnad de rent fysiologiska.

Angående homosexualitet avviker boken från 1995 i förhållande till de andra två då den presenterar homosexualitet avskilt från annan sexualitet. De andra böckerna presenterar sexualitet som något högst individuellt, varav homosexualitet utgör en av flera varianter av kärlek. Under denna undersökningsperiod är det framförallt kärleken som är talande, sexuell läggning kan te sig annorlunda men känslorna är desamma. Detta ser vi som ett försök att normalisera synen på ickeheteronormativa sexuella läggningar, främst då homo- och bisexualitet. Detta stämmer väl överens med kursplanen i biologi från 2000. Vi anser att det finns ett samband mellan denna värdeneutrala definition och lagstiftning. Myndigheten HomO¹²⁴ inrättades i samband med förbudet mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning. Antagligen var detta förbud ett tillägg till 1987 års förbud, enligt lag, mot diskriminering utav homosexuella. Att en myndighet inrättas ställer per automatik högre krav, och skickar en tydlig signal till medborgarna och därav givetvis läromedelsförfattarna. Här gör statsapparaten det tydligt vilken norm som ska råda, vad som tillåts och vad som förbjuds. Än en gång gör sig Foucault påmind, där staten, det vill säga makten, bestämmer ramarna för vår sexuella identitet.

---

¹²⁴ Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning

8.0 Diskussion

Vi kommer nu att avsluta vår studie med en diskussion som kommer att fungera som ett tillägg till de analyser ni tidigare läst. Vi kommer i detta avsnitt att vidare problematisera och värdera de resultat vi funnit.

Vår undersökning visar att biologi genomgående är det ämne som främst ska axla undervisning i sex- och samlevnad under vår undersökningsperiod. Således är det kanske inte särdeles besynnerligt att en biologisk framställning av mäns respektive kvinnors sexualitet främst är av just biologisk art. Biologiböckerna är dessutom de böcker som till störst del harmonierar med styrdokument ämnade för sin tid gällande sexualkunskap. Eftersom fortplantning och de biologiska faktorerna omkring detta inte nödvändigtvis är samma sak som mänsklig sexualitet anser vi att det finns ett behov av att särskilja dessa. Läromedel från period ett till tre förmedlar enligt vår undersökning inte särskilt mycket om just sexualitet utan snarare det rent biologiska kring sexuallivet. Däremot ser vi en förändring under period fyra, särskilt framåt slutet av denna period, där begreppet sexualitet inte delas in i kön och sexuell läggning, utan fungerar som en övergripande term inkluderande både det rent biologiska men även sociala och kulturella faktorer.

Det har enligt oss skett en utveckling under vår undersökningsperiod som vi anser, trots en kontinuerligt sämre korrelation mellan läroböcker och styrdokument, varit positiv. Böckerna har i större grad börjat ta hänsyn till att sexualitet inte bara är biologisk och att ickeheterosexuella läggningar inte negligeras, avfärdas eller moraliseras. I de senaste läromedlen ser man begreppet sexualitet som ett paraplybegrepp där alla läggningar inryms och den heteronormativa norm som tidigare varit förhärskande nu börjar luckras upp. Vi ser att läromedlen i mångt och mycket, som sig bör, förmedlar attityder och värderingar utifrån sin tids kontext. Något som i nutid verkar uppseendeväckande i ett läromedel från förr måste sättas i dess sammanhang och granskas utifrån den tids lagar, normer och värderingar. I vår undersökning har lagstiftning fått vara vägledande gällande dåtidens normer då det är problematiskt att fastställa gemene mans värderingar. Därmed har vi också funnit uppfattningar i direkt eller indirekt konflikt med vad vi uppfattar vara dåtidens normer.

Vi ser en tydlig utveckling i vår undersökning gällande framställningen av mäns och kvinnors sexualitet. Från att i läromedel från 1960-talet varit väldigt biologiskt förankrad i sin beskrivning, där mannen tar för sig och kvinnan underkastar sig, till en mycket mer könsneutral definition av sexualitet där generaliseringar blir färre och individuella preferenser och identitetsskapande lyfts fram oberoende av kön. En biologisk beskrivning av fortplantning är givetvis kvar men den likställs inte längre med sexualitet och dess drifter.

Något vi finner intressant i vår undersökning är den totala avsaknaden av den sexuella stimulering som finns bortom vaginal penetration, petting och onani. Exempelvis upplyser inget läromedel om oralsex vilket utgör en förhållandevis stor del av dagens sexuella praktik.¹²⁵ Vi tycker att det är anmärkningsvärt att oralsex inte ens nämns i samband med petting då petting uppmuntras som alternativ till samlag då samlag kan leda till graviditet. Vi ser inget skäl till att utelämnas vare sig cunnilingus eller fellatio ur läromedlen utan snarare vore väl detta ytterligare ett gott komplement till samlaget. Även analsex lyser med sin frånvaro, detta anser vi också vara notabelt då vi tycker oss uppfatta en medial bild av anal samlag som allt vanligare bland unga. Detta i kombination med avsaknaden av oralsex tror vi

---

¹²⁵ Folkhälsainstitutets sexualvaneundersökning "sex i Sverige" (1996) informerar att omkring 25 % (702,5 av 2810) av de tillfrågade utövade oralsex vid det senaste samlaget. Tillgänglig: http://www.rfsu.se/sex_i_sverige.asp

kan bero på en kraftig generationsklyfta mellan läromedelförfattare och elever. Exponeringen av sex i vår tid skiljer sig väldigt mycket från, säg tjugo år sedan, särskilt med tanke på pornografins lättillgänglighet och utbredning via Internet samt sexualiseringen utav det offentliga rummet. Mycket har hänt sedan Lena Nyman medverkade i "Jag är nyfiken - gul" år 1967 och vi ställer oss frågande, och tveksamma, till om dagens läromedelförfattare är uppdaterade i enlighet med det sexuella klimat ungdomar befinner sig i.

Utvecklingen mot en tolerans och förståelse för homosexuella har gått väldigt sakta framåt i läromedlen från 1963 och framöver. Denna utveckling går enligt oss hand i hand med den progression som statens, och därmed den lagstiftandes, syn på homosexuella genomgår. Eftersom det är staten som formulerar lagar och kontrollerar att de upprätthålls är det därigenom statsapparaten som till viss del skapar normer. Homosexualitet blev avkriminaliserat 1944. Efter det dröjde det dock till 1979 innan Socialstyrelsen tog bort sjukdomsklassificeringen relaterad till homosexualitet och ända till 1999 innan en myndighet inrättades för att motverka diskriminering på grund av sexuell läggning. Detta är påtagligt i de läromedel vi studerat och med detta som bakgrund så tycker vi inte att det är särskilt märkligt att ett läromedel som använts inom en statlig institution färgats av dessa synsätt. Vad vi däremot tycker är uppseendeväckande är att de läromedelförfattare bakom exempelvis biologiböckerna 1965, 1971 och 1993 skriver och tycker som de gör angående homosexuella. Vad vi anser är ännu mer uppseendeväckande är det faktum att dessa läromedel genomgått en läromedelsgranskning och blivit godkända utav den instansen. Detta särskilt gällande biologiboken från 1993 eftersom lagen mot diskriminering utav homosexuella då trätt i kraft. Att utfärda varningar till eleverna för att umgås med homosexuella är enligt oss kraftigt diskriminerande och anmärkningsvärt inte minst i boken från 1993. En sådan bok bör rimligtvis ha använts en bit in på 2000-talet och möjligheten att den fortfarande används är befintlig. Därför finner vi det troligt att det idag i Sverige finns elever som använder sig utav läromedel som beskriver homosexualitet som en störning och de homosexuella som människor man ska akta sig för.

Att staten slutligen godkänt propositionen gällande homosexuellas rätt att registrera partnerskap och därigenom få samma rättigheter som inom ett äktenskap är en mycket god utveckling. Vi kan dock inte låta bli att undra, med Foucault i baktanke, om detta inte är ett statligt medel för att utvidga den sexuella normen och därigenom åter ge allianssystemet, det vill säga äktenskapet, en normerande funktion gällande sexualiteten. Egentligen är det i och för sig just äktenskapet som är normerande enligt Foucault, och det är just äktenskapet homosexuella nekas inträde i. Därför ser vi partnerskapet som ett redskap i ledet av åtgärder för att motverka diskriminering utav homosexuella. Att staten fortfarande är motvillig att ge de homosexuella rätten till borgerligt äktenskap är enligt oss klara indicier på att det fortfarande inte är helt accepterat att vara homosexuell.

Sex var och är ett tabubelagt ämne att tala om. Att Sverige, som första land i världen, införde sexualundervisning och detta redan under 1950-talet talar inte enbart för ett moraliserande kring sexualitet utan är även ett tillkännagivande utav de ungas sexualitet. Även om vi i vår undersökning finner 1960-talets sexualundervisning utifrån dagens kontext väldigt moraliserande och hämmande så var åtminstone fröet sått. Inget kan växa ur intet.

Skolan ska vara fostrande och normerande. Skolan är ett statligt organ och därmed förskjuter staten till viss del fostrandet och normerandet till skolan. Staten har en bild av bra och dålig sexualitet, ska denna bild synas i skolan eller ska skolan vara värdeneutral för att inte hämma elevers sexuella identitetsbildning? Givetvis ska skolan förmedla sunda värderingar i alla

värdegrundsfrågor inklusive det sexuella. Då sexualitet är något individuellt och då förmedlandet utav en sund värdegrund är en viktig del av fostrandet tycker vi att gränsdragningarna för när man skall vara moraliserande och när man ska vara neutral med respekt för elevens identitetsskapande kan vara svårdragna. Vilka är vi att moraliskt ifrågasätta elevers sexualitet, samtidigt som vi måste ifrågasätta värderingar som inte stämmer överens med den värdegrund vi är förankrade i och det ansvar vi bär att bilda goda samhällsmedborgare.

Vår nuvarande läroplan (Lpo 94) lämnar sex- och samlevnad öppet för tolkning och framförallt läggs hela dess ämnesintegrering på rektorers ansvar. Vi tror att detta är ödesdigert för ett så känsligt och viktigt ämne som sex- och samlevnad faktiskt är. När riktlinjer saknas i styrdokument saknas också initiativet att inkludera ett kvalitativt avsnitt om sex- och samlevnad i berörda läromedel. Vår undersökning tyder på att just detta har skett, eftersom inga samhällsorienterande läromedel behandlar sex- och samlevnad under period 4. Ska skolor då beställa ytterligare material för att kunna undervisa i sex- samlevnad? Detta material kostar givetvis pengar och budget är en känsligare fråga än sexualundervisning. Naturligtvis kostar det även pengar att framställa läromedel och läromedel måste till viss del göras i profitsyfte. När styrdokumentet inte kräver sexualundervisning i specifika ämnen anser vi att det sorgligt nog är förståeligt att ett läromedelsförlag väljer att inte spendera ekonomiska tillgångar på exempelvis inhyrandet av en sexolog i författandet av läromedlet. I och för sig är det läraren som ska vara garanten för att det bedrivs en kvalitativ undervisning och som dessutom står i kurs med styrdokumentet. Det går dock inte att förneka att läromedel är ett lärarredskap som ibland utgör det enda redskapet, möjligheterna till en kvalitativ undervisning i seksualkunskap ökar markant om läromedlen faktiskt har ett bra författat avsnitt om sex- och samlevnad. Mette Fjelkner och Åsa Regnér kräver i deras debattinlägg i DN att ett område rörande sex- och samlevnad ska ingå i lärarutbildningen. Detta tycker vi verkar vara en god idé och ett steg åt rätt riktning. Men vi anser att detta inte är tillräckligt. Det borde rimligtvis även ställas högre krav på att läromedel ska stämma överens med styrdokument så att kvalitativt undervisningsmaterial gällande sex- och samlevnad i större utsträckning blir tillgängligt.

Om det finns grund för Thomas Laqueurs resonemang angående utvecklingen från en enkönsmodell till en tvåkönsmodell skulle detta innebära att antikens syn på fortplantning antagligen var bättre för kvinnan. Inte just kvinnans roll i samhället utan kvinnans roll i sängkammaren där hennes ”upphettning” och därmed njutning var nödvändig för fortplantningen. Då vi här står, 2007, med vår undersökning i färskt minne och med en tillbakablick på hur sexualitet har skildrats genom 1900-talets senare hälft kan vi inte låta bli att undra om inte saliga äro de okunniga.

9.0 Relevans för läraryrket

Vi anser, med stöd av vår undersökning, att läromedel som finns idag har en dålig korrelation med styrdokument och detta får till följd att lärare hamnar i en sits där det finns ett behov att beställa mer material ämnat för sex- och samlevnad. Detta anser vi är problematiskt då kvalitén på undervisningsmaterialet inom sexualkunskap blir, som vi i diskussionen påpekat, väldigt budgetberoende. Verkligheten är sådan att ämnesböcker med största sannolikhet finns på en skola medan man kan anta att fristående litteratur inom sex- och samlevnad är svårare att finna. Styrdokumenten har som framgått i vår undersökning genomgått en förändring där kraven på undervisning i sex- och samlevnad blivit mindre preciserade. Om det finns större och mer utvecklade krav på sex- och samlevnad i styrdokumenten kommer sexualkunskap per automatik förmodligen att få större utrymme i undervisningen. Dessutom skulle sådana krav skapa ett incitament för läromedelsförlagen att satsa mer på information relaterat till sex- och samlevnad. Med gott material ökar chanserna och möjligheterna till en god undervisning. Det är givetvis nödvändigt att undervisande lärare har kompetens att undervisa i sex- och samlevnad. Denna kompetens bör, som Mette Fjelkner och Åsa Regnér påpekar i sitt debattbidrag i DN, förmedlas under lärarutbildningen. Vi vill dock med denna undersökning peka på vikten av ett adekvat skolmaterial att tillgå som också står i kurs med styrdokument.

10.0 Källförteckning

10.1 Styrdokument

Skolöverstyrelsen (1962) *Läroplan för grundskolan (Lgr 62)*
Skolöverstyrelsen (1962) *Kursplan i biologi för grundskolan*
Skolöverstyrelsen (1962) *Kursplan i kristendomskunskap för grundskolan*
Skolöverstyrelsen (1962) *Kursplan i naturkunskap för grundskolan*
Skolöverstyrelsen (1962) *Kursplan i hembygdskunskap för grundskolan*

Skolöverstyrelsen (1969) *Läroplan för grundskolan (Lgr 69)*
Skolöverstyrelsen (1969) *Kursplan i biologi för grundskolan*
Skolöverstyrelsen (1969) *Kursplan i religionskunskap för grundskolan*
Skolöverstyrelsen (1969) *Kursplan i naturkunskap för grundskolan*
Skolöverstyrelsen (1969) *Kursplan i samhällskunskap för grundskolan*

Skolöverstyrelsen (1980) *Läroplan för grundskolan (Lgr 80)*
Skolöverstyrelsen (1980) *Kursplan för orienteringsämnen för grundskolan*

Skolverket (1994) *Läroplan för grundskolan (Lpo 94)*
Skolverket (1994) *Kursplan i biologi för grundskolan*
Skolverket (1994) *Kursplan i samhällskunskap för grundskolan*

Skolverket (2000) *Kursplan i biolog för grundskolan*
Skolverket (2000) *Gemensam kursplan för samhällsorienterande ämnen för grundskolan*
Skolverket (2000) *Kursplan i geografi för grundskolan*
Skolverket (2000) *Kursplan i historia för grundskolan*
Skolverket (2000) *Kursplan i religion för grundskolan*
Skolverket (2000) *Kursplan i samhällskunskap för grundskolan*

10.2 Litteratur

Andréasson, B. Bondesson, L. Gedda, S. Johansson, B. Zachrisson, I. *Puls Biologi* (2001)
Natur och kultur, Falköping

Arnell, H. (red.) Boierth, A. Nordling, E. Öhman, L-O. *Biologi*. (1974) Almqvist & Wiksell,
Uppsala.

Bergenheim, Å (red.). Lennerhed, L (red.). Jarrick, A, i *Seklernas Sex – bidrag till
sexualitetens historia* (1997) Carlsson Bokförlag, Bjärnum

Berlin, I. Ring, B. *SO:S Religion* (2003) Almqvist & Wiksell, Danmark, Viborg

Bibel 2000 (1999), Verbum förlag, Stockholm

Bjessmo, L-E. Fowelin, P. Isaksson, D. Johnson, A. Nohagen, L. *SO Direkt Samhälle* (2005)
Bonnier Utbildning, Malmö.

Fabricius, S. Holm, F. Mårtensson, R. Nilsson, A. Nystrand, A. *Spektrum Biologi* (2006)
Liber, Danmark, Viborg

- Foucault, M. *Sexualitetens historia, band I* (1980) Översättning Gröndahl Britta. Gidlunds, Södertälje
- Hegert, A (red.) Carlsten, A. Linnman, G. Linnman, N. Rodhe, G. Wennerberg, B. *NO Biologiboken* (1993) Almqvist & Wiksell läromedel AB, Uppsala
- Hermansson, M. & Tidman, N-Å. *Religionskunskap* (1993) Gleerups, Örebro
- Henriksson, A. *Biologi* (1995) Gleerups förlag, Kristianstad.
- Hildingsson, K. Hildingsson, L. Berg, L. Ekberg, S-I. Eriksson, L. Husén, L. Gustavsson, S. *Samhälle idag* (1995-1997) Natur och kultur, Örebro.
- Husén, L. Hildingsson, L. Gustavsson, S. *Samhälle idag* (1981) Natur och Kultur, Örebro.
- Högberg, O. Sundqvist, M. *SO Direkt Religion* (2005) Bonnier Utbildning, Malmö
- Johansson, B. Svedner, P-O. *Examensarbetet i lärarutbildningen – Undersökningsmetoder och språklig utformning* (2001) Kunskapsförlaget, Uppsala
- Johnsson, R. Hortlund, B (red.) *Biologi* (1986) Liber läromedel, Malmö
- Körner, G. Lagheim, L. Lagheim, A. *Samhällskunskap* (2002) Natur och kultur, Falköping
- Lindquist, A & Wester, J. *Sams 2* (1988) Esselte studium, Örebro
- Lindquist, A. Nylund, B. Sellergren, U. Wesslegård, M. Wester, J. Öhman, C. Öhman, P. *Sams 3* (1988) Almqvist & Wiksell Läromedel AB, Uppsala.
- Lilja, E. *Tron och vi* (1963) Gleerups, Lund
- Linnman, N. Wennereberg, B och Rodhe, G. m.fl. *Grundskolans biologi*. (1965) Magn. Bervalls förlag, Stockholm.
- Linnman, N. Wennereberg, B och Rodhe, G. *Biologiboken*. (1971) Läromedelsförlagen, Stockholm
- Norlin, Å. Ohlsson, B. Roth, R. *Biologi 2* (1981) Almqvist & Wiksell, Uppsala
- Sjöberg, E. *Kristendomskunskap* (1966) Almqvist & Wiksell, Stockholm
- Stukát, S. *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* (2005) Studentlitteratur, Lund
- Svensson, S. Rödén, A. och Eneklo-Brant, E. *Biologi, människokroppen*. (1963) Skolförlaget Gävle, Stockholm.
- Werner, K. (red.) Andréasson, B. Bondeson, L. Edström, R. Forsberg, K. Gedda, S. Luksepp, K. Zachrisson, I. *Biologi 2* (1978) Natur och Kultur, Nova, Värnamo

10.3 Elektroniska källor

Jonung C (red). Ståhlberg A-C (red). Ur: *Ekonomporträtt. Svenska ekonomer under 300 år*. SNS förlag, 1990. Hämtad 12 december 2007. Tillgänglig:
http://64.233.183.104/search?q=cache:Row8XiemlmMJ:www.nek.lu.se/pdf/hist_wicksell.pdf+Knut+Wicksell&hl=sv&ct=clnk&cd=2&gl=se

Folkhälsoinstitutets sexualvaneundersökning, *sex i Sverige* (1996). Hämtad 5 december 2007. Tillgänglig: http://www.rfsu.se/sex_i_sverige.asp

Bergström-Walan M-B, (2000) *Sexualitetens moral*. Hämtad 13 december 2007. tillgänglig:
http://www.primavi.se/familj_relationer/artikel.cfm?newsID=920&Sexualitetens%20moral

Fjelkner M. Regnér Å, (2007) *Lärarna klarar inte att undervisa om sex*. Hämtad 5 november 2007. Tillgänglig: <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=713044>

Katz O, (2007) *Sexualundervisningens historia*. Preventions- och Utvecklingsenheten, Centrum för Barns och Ungdomars Hälsa. Hämtad 18 december 2007. Tillgänglig:
http://www.cebuh.goteborg.se/Livlust/sos_historia.htm

Nationalencyklopedins Internettjänst. www.ne.se (sökord: sexualitet, homosexualitet, våldtäkt) Hämtade 15 november 2007.

Vetandets värld, (2007) *Sexualundervisningens historia*. Sveriges radio P1 2007-10-23. (Mp3) Hämtad 12 december 2007. Tillgänglig:
http://www.sr.se/podradio/xml/p1_vetandets_varld.xml